

**INSTITUT FOR
MENNESKE
RETTIGHEDER**

UNDERVISNING
I MENNESKE-
RETTIGHEDER
PÅ PÆDAGOG-
UDDANNELSEN

UNDERVISNING
I MENNESKE-
RETTIGHEDER
PÅ PÆDAGOG-
UDDANNELSEN

UNDERVISNING I MENNESKERETTIGHEDER PÅ PÆDAGOGUDDANNELSEN

Afdelingen for Menneskerettighedskapacitet

Forfattere: Kristina Helland Strandby, Cecilia Decara og Lea Emilie Dam.

Redaktion: Cecilia Decara

Følgegruppe:

Silas Christensen, fuldmægtig, Center for Uddannelsespolitik, Styrelsen for Videregående Uddannelser; Kristine Wiberg Plougsgaard, specialkonsulent, Center for Vækst og Beskæftigelse, Kommunernes Landsforening; Charlotte Rømer Engel, konsulent, BUPL; Anne Kirstine Nielsen, uddannelsesleder, pædagoguddannelsen Campus Nordsjælland, Professionshøjskolen UCC; Anders Hamming, formand, Censorformandskabet pædagoguddannelsen; Anette Faye Jacobsen, seniorforsker, Institut for Menneskerettigheder.

Følgegruppen er konsulteret under processen, men er ikke afsendere af hverken indhold eller anbefalingerne.

Transskribering af interviews: Katrine Mortensen og Lea Emilie Dam

ISBN: 978-87-93241-86-2

Layout: Hedda Bank, Foto: Colourbox, Tryk: Rosendahls a/s

© 2016 Institut for Menneskerettigheder

Danmarks Nationale Menneskerettighedsinstitution

Wilders Plads 8 K, 1403 København K

Telefon 3269 8888, www.menneskeret.dk

Denne publikation eller dele af den må reproduceres til ikke-kommercielle formål med tydelig angivelse af kilde.

Vi tilstræber, at vores udgivelser bliver så tilgængelige som muligt. Vi bruger fx store typer, korte linjer, få orddelinger, løs bagkant og stærke kontraster. Læs mere om tilgængelighed på www.menneskeret.dk/tilgaengelighed

INDHOLD

FORORD	5
RESUMÉ	6
ANBEFALINGER	8
INDLEDNING	11
1.1 BAGGRUND	11
1.2 EKSISTERENDE VIDEN PÅ OMRÅDET	14
1.3 FORMÅL OG INDHOLD	16
1.4 AFGRÆNSNING OG DEFINITIONER	17
1.5 DATAGRUNDLAG	22
1.5.1 Datagrundlag for dokumentanalyserne	23
1.5.2 Undervisningsplaner og interviews med undervisere	25
1.6 FØLGEGRUPPE	26
2 INTERNATIONAL OG REGIONAL MENNESKERETLIG RAMME	27
2.1 INTERNATIONAL RAMME FOR MENNESKERETTIGHEDSUNDERVISNING	27
2.1.1 Undervisning om, gennem og til menneskerettigheder	30
2.2 EUROPARÅDET SÆTTER FOKUS PÅ CURRICULAUDVIKLING	33
2.3 ANBEFALINGER TIL DANMARK	33
3 MENNESKERETTIGHEDER I UDDANNELSENS CURRICULUM	35
3.1 PÆDAGOGUDDANNELSENS RETSGRUNDLAG OG ORGANISERING	35
3.2 MENNESKERETTIGHEDER OG LIGEBEHANDLING I DET OFFICIELLE CURRICULUM	41

3.2.1 Menneskerettigheder i curriculum	41
3.2.2 Ligebehandling i curriculum	48
3.2.3 Menneskerettighedernes indirekte tilstedeværelse i det officielle curriculum	53
4 MENNESKERETTIGHEDER I PÆDAGOGUDDANNELSENS UNDERVISNINGSPRAKSIS	55
4.1 RAMMER OG BETINGELSER FOR AT INDDRAGE MENNESKERETTIGHEDER I UNDERVISNINGEN	55
4.2 VÆRDIDISKUSSIONER VERSUS JURIDISKE FORPLIGTELSER	61
4.3 INDIREKTE UNDERVISNING I MENNESKERETTIGHEDER	65
4.4 DIDAKTISKE OVERVEJELSER	69
5 SAMMENFATNING	74
6 ENGLISH SUMMARY	78
7 BILAG OG NOTER	84

FORORD

Menneskerettighederne er relevante for pædagoger i Danmark, fordi menneskerettighederne rummer principper og rettigheder, som pædagogen er forpligtet til at efterleve i sin praksis. Selvom pædagoger ikke forvalter lovgivningen direkte, skal de have et indgående kendskab til menneskeretlige principper og relevante regler og retningslinjer på det pædagogiske område.

I denne undersøgelse afdækker vi status for undervisning i menneskerettigheder i pædagoguddannelsen ud fra en præmis om, at de rette kompetencer hos myndighedspersoner, der varetager velfærdsopgaver relateret til børn, unge og mennesker med handicap, er en central forudsætning for, at Danmark efterlever sine menneskeretlige forpligtelser.

Vi håber med denne undersøgelse at bidrage til at styrke dialogen om og fremtidige indsatser i forhold til undervisningen i menneskerettigheder og ligebehandling for kommende pædagoger.

Louise Holck
Vicecirektør, Nationalt område

RESUMÉ

Pædagoger arbejder med børn, unge og i forhold til mennesker med handicap også med voksne. De fleste pædagoger varetager et myndighedsansvar, og de er gennem deres omsorgsarbejde i regionale, kommunale og private institutioner med til at sikre og efterleve menneskerettighederne. Institut for Menneskerettigheder har undersøgt, i hvilket omfang menneskerettigheder, herunder ikke-diskrimination og ligebehandling, indgår i curriculum og i den gennemførte undervisning på pædagoguddannelsen.

Vores undersøgelse viser overordnet, at pædagoguddannelsens curriculum stiller krav til undervisning i de menneskeretlige forpligtelser, men i langt mindre grad til ikke-diskrimination og ligebehandling. I undervisningen behandles hverken menneskerettighederne eller ikke-diskrimination og ligebehandling systematisk i relation til de forpligtelser, der er til den pædagogiske praksis.

Undervisere, der har deltaget i undersøgelsen, giver udtryk for, at undervisning i menneskerettigheder, ikke-diskrimination og ligebehandling er centrale områder for det pædagogiske arbejde. Men de giver også udtryk for, at det er vanskeligt at behandle menneskeretlige forpligtelser i undervisningen i relation til konkret pædagogisk praksis. Undersøgelsen viser, at der er et behov blandt undervisere for at styrke kendskabet til grundlæggende menneskeretlige regler og principper, der er knyttet til pædagogfaget. Vores undersøgelse viser, at underviserne inddrager FN's børnekonvention i et vist omfang i deres undervisning. Imidlertid er underviserens kompetencer inden for området menneskerettigheder og børn, unge og voksne med særlige behov generelt svage.

I de øvrige tilfælde, hvor menneskerettighederne bliver behandlet i undervisningen, beskriver de adspurgte undervisere overvejende en undervisning med fokus på et idéhistorisk perspektiv. Det forekommer sjældnere, at underviserne kvalificerer værdidiskussioner med de menneskeretlige forpligtelser, der ligger i de internationale konventioner såvel som i danske regler og rammer. I stedet fremstår menneskerettighederne i undervisningen oftest som et grundsyn og nogle værdier, man som kommende pædagog kan vælge til eller fra.

Skal viden om og kompetencer til at sikre og efterleve menneskerettighederne i det pædagogiske arbejde styrkes i uddannelsen, kræver det, både at undervisningen systematisk behandler menneskeretlige forpligtelser, herunder principper om ikke-diskrimination og ligebehandling i et professionsperspektiv, og at undervisernes kompetencer til at varetage undervisning i menneskerettigheder styrkes.

Undersøgelsen består af en gennemgang af de internationale rammer for undervisning i menneskerettigheder, en kortlægning af pædagoguddannelsens curriculum og af udvalgte undervisningsplaner samt gruppeinterviews med undervisere på fire ud af seks af landets professionshøjskoler, der udbyder professionsbacheloruddannelsen som pædagog.

Undersøgelsen præsenterer fire anbefalinger til, hvordan undervisning i menneskerettigheder kan blive styrket i et professionsperspektiv i pædagoguddannelsen.

ANBEFALINGER

ANBEFALING 1: IKKE-DISKRIMINATION OG LIGEBEHANDLING I UDDANNELSENS CURRICULUM

Instituttet anbefaler, at Ministeriet og uddannelsesansvarlige på professionshøjskolerne:

- indarbejder de menneskeretlige principper om ikke-diskrimination og ligebehandling i fremtidige uddannelsesbekendtgørelser og lokale studieordninger.

Baggrund: Undersøgelsen viser, at ikke-diskrimination og ligebehandling er svagt og usystematisk repræsenteret i uddannelsens curricula, nationalt såvel som lokalt. Begreber som lighed, ligestilling og ligeværd er nævnt i bekendtgørelsen og de lokale studieordninger, men det er kun i forhold til køn og seksualitet, at der skal undervises i ligestilling, hvorimod etnicitet sættes i forhold til begreberne kultur og integration. Begrebet ligeværd nævnes én gang i sammenhæng med social- og specialpædagogikken. Den kvalitative undersøgelse viser også, at undervisningen i emner som ikke-diskrimination og ligebehandling overvejende bygger på idéhistorisk/ sociologisk litteratur samt underviserens og de studerendes personlige holdninger. Underviserne inddrager sjældent den retlige beskyttelse til at kvalificere diskussionerne. Eksempelvis de forpligtelser på ikke-diskriminations- og ligebehandlingsområderne, der er gældende i Danmark og i den pædagogiske praksis i kommunale eller private institutioner.

ANBEFALING 2: MENNESKERETTIGHEDERNE SOM DEL AF PROFESSIONENS KOMPETENCEMÅLSPRØVE

Instituttet anbefaler, at uddannelsesansvarlige på professionshøjskolerne:

- sikrer, at undervisning i menneskeretlige forpligtelser bliver indarbejdet systematisk i undervisningen i uddannelsen, herunder at viden- og færdighedsmål vedrørende menneskerettigheder er en del af de studerendes kompetencemålsprøver.

Baggrund: Undersøgelsen viser, at der i uddannelsens curriculum indgår videns- og færdighedsmål i relation til retsgrundlaget for det pædagogiske arbejde, herunder internationale konventioner. "Viden om konventioner" er blandt andet nævnt i indholdsbeskrivelsen for modulet 'pædagogen som myndighedsperson' og internationale konventioner er nævnt i videns- og færdighedsmål i alle tre specialiseringsdele. Pædagoguddannelsens curriculum forpligter således i et vist omfang uddannelserne til at undervise i menneskerettigheder. Den kvalitative undersøgelse viser dog, at det afhænger af undervisernes personlige motivation og kompetencer, i hvilket omfang menneskerettighederne indgår i undervisningen.

ANBEFALING 3 OG 4: UNDERVISERKOMPETENCER OG MATERIALER

Instituttet anbefaler, at uddannelsesansvarlige på professionshøjskolerne:

- styrker undervisernes kompetencer i at gennemføre undervisning i menneskerettigheder, særligt med fokus på udfoldelse af ikke-diskrimination og ligebehandling samt pædagogen som myndighedsperson.
- i samarbejde med relevante aktører udvikler viden og materialer målrettet pædagogstuderende om menneskerettigheder i en pædagogisk praksis.

Baggrund: De adspurgte undervisere peger på, at der mangler viden og undervisningsmaterialer til at behandle de menneskeretlige forpligtelser i relation til pædagogprofessionen. Flere giver også udtryk for, at det kan styrke professionen, at de studerende får en større grad af kendskab til regler og rammer på området. De menneskeretlige værdier, principper og forpligtelser bliver gennemgående fremhævet som perspektiver, der kan være med til at styrke professionens grundfaglighed, men undervisning i menneskerettigheder er et felt, de har svært ved at løfte. Undviserne i undersøgelsen fortæller, at de mangler kompetencer og materialer, der kan kvalificere en inddragelse af menneskerettigheder på en måde, der giver kommende pædagoger kompetencer til i højere grad at efterleve og sikre børns såvel som voksnes rettigheder i praksis. Og at de mangler undervisningskompetencer og materialer, der behandler pædagogiske dilemmaer og værdimæssige diskussioner i en menneskeretlig optik.

INDLEDNING

1.1 BAGGRUND

Baggrunden for at undersøge undervisning i menneskerettigheder i pædagoguddannelsen er blandt andet, at pædagoger som faggruppe ofte varetager myndighedsudøvende funktioner overfor borgerne. Pædagoger bærer et menneskeretligt ansvar, når de agerer på vegne af staten. Menneskerettighederne rummer principper og rettigheder, der er indarbejdet i dansk lovgivning, og som pædagogen er forpligtet til at efterleve i sin praksis.

Vi afdækker status for undervisning i menneskerettigheder i pædagoguddannelsen ud fra en præmis om, at de rette kompetencer hos myndighedspersoner, der varetager velfærdsopgaver relateret til børn, unge og mennesker med handicap, er en central forudsætning for, at Danmark efterlever sine menneskeretlige forpligtelser. Selvom pædagoger ikke forvalter lovgivningen direkte, skal de have et indgående kendskab til menneskeretlige principper og relevante regler og retningslinjer på det pædagogiske område.

Adskillige af de udfordringer på menneskerettighedsområdet, som Institut for Menneskerettigheder påpeger i sin årlige statusrapport og i andre undersøgelser, er områder, der beskæftiger pædagoger. Det gælder særligt områderne for børn og unge, ældre, personer med handicap, socialt udsatte og udlændinge.¹

Eksempelvis at lovgivningen er mindre klar og håndfast, når det handler om psykiske overgreb og omsorgssvigt af børn sammenlignet med fysiske overgreb, hvilket stiller krav til, at professionelle er opmærksomme på enhver form for mistvivl.² Ligesom det på baggrund af undersøgelser foretaget af Ankestyrelsen påpeges, at der er massive problemer med tvang i psykiatrien

og generelt manglende respekt for retten til selvbestemmelse og inklusion i samfundslivet for personer med handicap.³

Uddannelsen til pædagog er en mellemlang videregående professionsbacheloruddannelse, som skal udstyre de studerende med kompetencer til at varetage pædagogiske opgaver. Pædagoguddannelsen er senest reformeret med virkning fra 1. juni 2014.⁴ Den nye uddannelse har ifølge lovbemærkningerne til formål at sikre, at det pædagogiske arbejde i velfærdsinstitutionerne understøtter det enkelte menneskes udvikling og mulighed for et godt liv, herunder større social mobilitet.⁵

Der findes en række relevante politiske rammebestemmelser for pædagogisk arbejde i Danmark, der understreger menneskeretlige principper og værdier som centrale.⁶ Desuden peger internationale anbefalinger på, at professionsuddannelserne skal styrke de studerendes kompetencer til at varetage menneskers rettigheder⁷ (se kapitel 2). Uddannelsen skal

således styrke de studerendes kompetencer til at udføre det pædagogiske arbejde med respekt for de menneskeretlige principper og forpligtelser, som Danmark har tilsluttet sig. Så kommende pædagoger får styrket deres kompetencer til at kunne genkende og agere professionelt i forhold til menneskeretlige dilemmaer og udfordringer og samtidig udvise omsorg, sikre læring og udvikling hos barnet eller den voksne med respekt for grundlæggende menneskerettigheder.⁸

Europarådet og FN har, siden FN's Verdensprogram for undervisning i menneskerettigheder blev vedtaget i 2005, fokuseret på, at staterne skal sikre undervisning i menneskerettigheder for relevante professioner. Det er derfor også med baggrund i regionale og internationale dokumenter, at vi fremhæver, at undervisning i menneskerettigheder på professionsuddannelserne kan være en vigtig indgang til at styrke kommende pædagogers kompetencer til at efterleve og sikre menneskerettighederne, når de efter endt uddannelse skal ud i pædagogisk praksis i eksempelvis kommunale dagtilbud, skole- og fritidstilbud eller på området for social- eller specialpædagogik.

Baggrunden for nærværende undersøgelse af undervisning i menneskerettigheder er således at synliggøre, om og på hvilke måder de menneskeretlige forpligtelser er forankret i pædagogers uddannelse. Det er ligeledes at skabe aktuel viden, der kan danne grundlag for, at interessenter på området og herunder uddannelsesansvarlige i stat, kommuner og på professionshøjskolerne kan vurdere, hvorvidt den undervisning i menneskerettigheder, som curriculum lægger op til, og som gennemføres i praksis, er tilstrækkelig eller bør styrkes.

1.2 EKSISTERENDE VIDEN PÅ OMRÅDET

Der er ikke tidligere foretaget undersøgelser af, hvordan der undervises i menneskerettigheder i pædagoguddannelsen. Der er imidlertid gennemført en række undersøgelser og evalueringer af uddannelsen i forbindelse med reformarbejdet med den seneste pædagoguddannelse fra 2014. Disse fremhæver erfaringer og anbefalinger, som indirekte relaterer sig til den menneskerettighedsundervisning, der er fokus for nærværende undersøgelse.

Eksempelvis gennemførte Rambøll, på opdrag fra Ministeriet for Forskning, Innovation og Videregående Uddannelser, i 2012 en evaluering af pædagoguddannelsen. Heri bliver det påpeget, at de færdiguddannede pædagoger mangler kompetencer til blandt andet at agere inden for de love og regler, der ligger til grund for det pædagogiske arbejde.⁹ Rapporten understreger, at 20 procent af de pædagogiske praktiksteder vurderer, at pædagogstuderende kun i mindre grad eller slet ikke opnår kompetencer indenfor relevante love og regler, der findes for det pædagogiske arbejde.¹⁰

Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, SFI, foretog i 2007 en forundersøgelse af pædagoguddannelsens pensumlitteratur, for så vidt angår litteratur om identifikation af socialt udsatte.¹¹ Evalueringen viser, at pædagoguddannelsen anvender pædagogisk, psykologisk og socialfaglig litteratur og ikke love og regler angående socialt udsatte. Dog understreger evalueringen, at love og regler er af afgørende betydning, når problemer med socialt udsatte børn er identificeret, og pædagogen eksempelvis skal underrette til kommunen.

I 2016 udkom 2.-udgaven af bogen 'Jura for pædagoger' udgivet af en tidligere underviser på pædagoguddannelsen. Baggrunden for bogen er

forfatterens kendskab til undervisning i de grundlæggende juridiske regler, der er knyttet til pædagogfaget – og behov for fagligt at kvalificere den juridiske undervisning.¹²

Der findes således enkelte eksisterende evalueringer, undersøgelser og litteratur, der peger på, at nationalt beskyttede menneskerettigheder i den bredere forståelse af love og regler, der ligger til grund for pædagogisk arbejde og herunder beskyttelsen af særligt socialt udsatte børn, er centrale videns- og kompetencemål for den pædagogiske profession. Og den eksisterende viden peger på, at der er et behov for at styrke vidensgrundlag og kompetenceniveau på dette område.

1.3 FORMÅL OG INDHOLD

Formålet med undersøgelsen er at tilvejebringe ny og aktuel viden om undervisning i menneskerettigheder i pædagoguddannelsen. Det gør vi med henblik på at afdække, i hvilket omfang uddannelsen har fokus på at udvikle

kommende pædagogers kompetencer til at handle i overensstemmelse med menneskeretlige principper og forpligtelser i pædagogisk praksis. Undersøgelsens formål er således:

- at undersøge, om og hvordan menneskerettigheder er indarbejdet i uddannelsens curricula, det vil sige i danske love, bekendtgørelser og studieordninger for pædagoguddannelsen
- at undersøge, om og hvordan menneskerettigheder inddrages i undervisningspraksis på uddannelsen, herunder hvordan underviserne fortolker det officielle curriculum og gengiver at behandle menneskerettighederne i deres undervisning.

Undersøgelsen indeholder en gennemgang af kortlægningens formål, baggrund og metode (kapitel 1) og den internationale menneskeretlige ramme for undervisning i menneskerettigheder (kapitel 2). Herefter præsenteres resultaterne af undersøgelserne af menneskerettigheder i pædagoguddannelsens curriculum (kapitel 3) og i undervisningspraksis (kapitel 4). Endelig opsummeres undersøgelsen i en afsluttende sammenfatning (kapitel 5). En præsentation af instituttets samlede anbefalinger på baggrund af undersøgelsen findes i starten af rapporten (før indledning).

1.4 AFGRÆNSNING OG DEFINITIONER

Ifølge Lov om Institut for Menneskerettigheder skal instituttets virke tage udgangspunkt i enhver individuel rettighed i grundloven og de mange internationale konventioner.¹³ I forlængelse heraf er fokus i undersøgelsen på forståelse af menneskerettigheder som menneskeretlige forpligtelser i love, regler og konventioner, der vedrører pædagogprofessionen. Det er fx underretningspligt, tavshedspligt, magtanvendelse, medbestemmelse

MENNESKERETTIGHEDER BETYDER

Enhver individuel rettighed i grundloven og i internationale konventioner. Det spænder således fra forbud mod tortur over retssikkerhed og ytringsfrihed til børns ret til leg og til at blive hørt i sager, der vedrører dem.

og privatlivsbeskyttelse. Undervisning i menneskerettigheder kan i andre sammenhænge omhandle flere ikke-juridiske aspekter end dem, som vi ser på i denne undersøgelse.

Undersøgelsen tager udgangspunkt i FN's definition af undervisning i menneskerettigheder, som formuleret i FN's Erklæring om undervisning i menneskerettigheder fra 2011¹⁴ (se mere i kapitel 2). Fokus på ikke-diskrimination og ligebehandling har ligeledes en central placering i FN's definition af undervisning i menneskerettigheder. Forbuddet mod diskrimination er en grundlæggende menneskeret, som indgår i stort set alle menneskeretlige konventioner og i en lang række danske love og regler.¹⁵ Undersøgelsen har derfor særligt fokus på ligebehandling.

Når vi behandler ligebehandling i denne undersøgelse, er det ud fra en forståelse af ligebehandling som dels en beskyttelse mod usaglig forskelsbehandling, der stiller nogle mennesker ringere end andre, og dels statens positive forpligtelser til at arbejde for, at alle har lige muligheder for at deltage i samfundet. Ligebehandling betyder, at alle er lige for loven og skal have lige muligheder for at deltage i samfundet – uanset køn, race, etnisk oprindelse, religion, tro, handicap, alder, seksuel orientering mv.

Det fremgår af FN-Erklæringens definition for undervisning i menneskerettigheder, at undervisningen skal foregå 'gennem'

LIGEBEHANDLING BETYDER

At alle har lige rettigheder og skal have lige muligheder for at deltage i samfundet – uanset køn, race, etnisk oprindelse, religion, tro, handicap, alder, seksuel orientering mv. Ligebehandling omhandler både en beskyttelse mod usaglig forskelsbehandling, der stiller nogle mennesker ringere end andre, og statens positive forpligtelser til at arbejde for, at alle har lige muligheder for at deltage i samfundet.

menneskerettigheder og understøtte et læringsmiljø, der fremmer og respekterer menneskerettighederne (se kapitel 2). Nærværende undersøgelse ser imidlertid ikke på rammerne for undervisning 'gennem' menneskerettigheder i pædagoguddannelses virke, herunder læringsmiljøet på uddannelserne, eller det retlige grundlag for ligebehandling forstået som optag på og gennemførelse af uddannelserne.

Undersøgelsen er afgrænset til at afdække status for undervisning i menneskerettigheder i pædagoguddannelsen. Derved afholder vi os fra at beskrive eller afgøre, på hvilke måder området bør eller kan behandles konkret i undervisningen.

Undervisning i menneskerettigheder i efter- og videreuddannelses tilbud målrettet pædagoger indgår heller ikke i undersøgelsen.

Curriculum betegner en uddannelses læringsmæssige indhold. I en bred definition omfatter det læringsmæssige indhold af en uddannelse uddannelsens konkrete videns- og færdighedsmål samt undervisningsplaner og anvendte læringsmetoder. Det omfatter ligeledes de normer og værdier, som uddannelsens rammer, struktur og kultur er et udtryk for, og som tilsammen former de studerendes læringsoplevelser.¹⁶

OFFICIELT CURRICULUM VERSUS CURRICULUM I PRAKSIS

Vi skelner i undersøgelsen mellem det officielle curriculum og curriculum i praksis. Det officielle curriculum forstås i denne undersøgelse som de statslige retningslinjer for, hvordan og i hvilke emner der skal undervises på en uddannelse. Curriculum i praksis forstås som den måde, hvorpå en underviser fortolker det officielle curriculum og gengiver at undervise i det i praksis.

Vi skelner desuden mellem direkte og indirekte menneskerettighedscurriculum. Et direkte menneskerettighedscurriculum indebærer, at der ifølge det officielle curriculum skal undervises eksplicit i menneskerettigheder, eksempelvis ved at menneskerettigheder, internationale konventioner eller danske beskyttede borgerrettigheder optræder i beskrivelserne af uddannelsens formål, indhold eller læringsmål.

Et indirekte menneskerettighedscurriculum indebærer, at undervisning i menneskerettigheder ikke fremgår eksplicit af uddannelsens officielle curriculum, men at relaterede emner eller temaer, såsom undervisning i medborgerskab eller demokrati, lægger op til, at underviseren kan, men ikke skal, inddrage menneskerettigheder eller rettighedsperspektivet som en dimension i undervisningen.

En uddannelses curriculum kan undersøges på forskellige måder og med varierende fokus. Af hensyn til undersøgelsens omfang har vi valgt at fokusere analysen af de danske rammer til formålsbeskrivelser, modulbeskrivelser, herunder læringsmål og indhold (det officielle curriculum), samt udvalgte undervisningsplaner og underviseres mundtlige gengivelse af, hvordan de læser curricula og gengiver at undervise i menneskeretlige forpligtelser (undervisning i praksis).

Uddannelsernes rammer forstået mere bredt i forhold til struktur og kultur, herunder ligebehandling i forhold til fx adgang og frafald på uddannelsen, vil ikke blive behandlet uddybende. De studerendes kompetenceniveau og læringsoplevelser vil heller ikke blive behandlet i nærværende undersøgelse, ligesom vi har afgrænset os fra at observere den praktiske undervisning på uddannelsen.

1.5 DATAGRUNDLAG

Undersøgelsens datagrundlag består dels af dokumentanalyser og dels af interviews. De to første dele af undersøgelsen præsenterer en gennemgang af de internationale rammer for undervisning i menneskerettigheder og en analyse af de danske rammer for pædagoguddannelsen. Den sidste del af undersøgelsen består af en analyse af udvalgte undervisningsplaner og gruppeinterviews med en række undervisere på landets pædagoguddannelser. Metoden og datagrundlaget for analyserne uddybes i de efterfølgende afsnit.

Valget af undersøgelsesmetode gør det muligt at kortlægge, i hvilket omfang og på hvilke måder menneskerettigheder og ligebehandling er en del af pædagoguddannelsens curriculum og derved en del af uddannelsen til pædagog. Det er ligeledes muligt at beskrive eksempler på, hvordan undervisere fortolker curriculum i deres undervisningspraksis. Det er imidlertid ikke på baggrund af datagrundlaget muligt at udlede noget om effekten af den nuværende undervisning i menneskerettigheder eller de studerende og færdiguddannede pædagogers videns- og færdighedsniveau i relation til menneskerettigheder og ligebehandling.

1.5.1 DATAGRUNDLAG FOR DOKUMENTANALYSERNE

I gennemgangen af de internationale rammer for undervisning i menneskerettigheder (kapitel 2) tager vi udgangspunkt i internationale og regionale menneskeretlige dokumenter, der omhandler undervisning i menneskerettigheder samt relevante anbefalinger til Danmark på området. Denne gennemgang er blandt andet med til at sætte rammerne for undersøgelsens forståelse og definition af undervisning i menneskerettigheder.

I analysen af de nationale rammer for, hvordan menneskerettighederne er repræsenteret i uddannelsen (kapitel 3), tager vi udgangspunkt i det officielle curriculum for pædagoguddannelsen som angivet i relevante love, bekendtgørelser og studieordninger.¹⁷ Den seneste studieordning er lagt til grund for gennemgangen.

Vi undersøger således alene det officielle curriculum systematisk, forstået som de statslige retningslinjer for undervisningen på uddannelsen samt de enkelte uddannelsesinstitutioners studieordninger. De mere detaljerede undervisningsplaner, som de enkelte undervisere udarbejder,

er inddraget som eksempler i sammenhæng med interviews i analysen af undervisningspraksis.

Konkret har vi foretaget en række søgninger på menneskerettigheder og ligebehandling i det officielle curriculum samt gennemført en kvalitativ gennemlæsning af dokumenterne for at se, hvilke andre ord der lægger op til undervisning i menneskerettigheder og ligebehandling (se bilag på Instituttets hjemmeside for uddybning).¹⁸

De dele af curriculum, der mere indirekte kan associeres med undervisning i menneskerettigheder, såsom undervisning i etik, medborgerskab, demokrati og lignende, indgår derimod ikke i analysen af det officielle curriculum. Hvorvidt der skal undervises i menneskerettigheder i relation til sådanne emner, vil bero på undervisernes fortolkning af curriculum. Det behandles derfor i sammenhæng med analysen af, hvordan undervisere behandler curriculum i praksis.

Se bilag 2 på instituttets hjemmeside for en uddybning af metode for analyse af curriculum samt søgeord.

1.5.2 UNDERVISNINGSPLANER OG INTERVIEWS MED UNDERISERE

Undersøgelsen af underviseres fortolkning af uddannelsens curriculum og behandling af menneskerettigheder og ligebehandling i praksis (kapitel 4) er baseret på interviews og gennemgang af undervisningsplaner.

Vi har foretaget gruppeinterviews med i alt 13 undervisere, der er foregået på fire forskellige professionshøjskoler i Danmark. 3-4 undervisere fra samme uddannelsessted har deltaget ved hvert interview. Der er afholdt gruppeinterviews med undervisere fra UCC Skovlunde, UCSJ Vordingborg, UCSYD Esbjerg og VIA UC Aarhus, det vil sige på fire ud af de seks professionshøjskoler, der udbyder uddannelsen.

Analysen er suppleret med eksempler på undervisningsplaner fra alle seks professionshøjskoler. Der er indhentet eksempler på planer fra de to nationale moduler på grundfaglighedsdelen: 'Pædagogen som myndighedsperson' og 'Køn, seksualitet og mangfoldighed'. De to moduler skal ifølge studieordningen behandle hhv. internationale konventioner og ligestilling. Endelig er undervisningsplanerne drøftet telefonisk med enkelte af modulets undervisere.¹⁹

De undervisere, som vi har talt med i gruppeinterviews og telefonisk, repræsenterer overvejende undervisere, som i større eller mindre omfang allerede er optaget af og inddrager menneskerettigheder i undervisningen.²⁰ De undervisere, der deltog i interviews, repræsenterer samfundsfaglige og pædagogiske faggrupper.

Det har ikke været intentionen at gengive sammenhængende fortællinger om de enkelte underviseres tilgang og undervisning i undersøgelsen. I stedet er analyserne struktureret i forhold til udvalgte temaer, der er fremkommet på tværs af interviewpersonernes beskrivelser.

Se bilag 3 for en uddybning af metode i forbindelse med interviews og gennemgang af undervisningsplaner.

1.6 FØLGEGRUPPE

I arbejdet med undersøgelsen har der været tilknyttet en følgegruppe af fagfolk, der arbejder med uddannelsen og professionen. Inddragelsen af følgegruppen sker for at sikre, at perspektiver fra centrale aktører på det pædagogiske område indgår i undersøgelsesprocessen. Følgegruppen er konsulteret under processen, men er ikke afsendere på konklusioner og anbefalinger. De har mødtes to gange i processen og har derudover været konsulteret ad hoc.²¹

2 INTERNATIONAL OG REGIONAL MENNESKERETLIG RAMME

Danmark har i regi af FN og Europarådet tilsluttet sig en række konventioner og erklæringer, der omhandler uddannelsesområdet og undervisning i menneskerettigheder for relevante professionelle målgrupper. I dette kapitel præsenteres de internationale og regionale rammer for undervisning i menneskerettigheder samt konkrete anbefalinger fra FN til Danmark på området.

2.1 INTERNATIONAL RAMME FOR MENNESKERETTIGHEDSUNDERVISNING

Kendskab til menneskerettighederne er en forudsætning for, at menneskerettighederne kan implementeres i de enkelte lande. De internationale menneskerettighedskonventioner indeholder derfor ofte bestemmelser om, at staterne skal udbrede kendskabet til de rettigheder, principper og standarder, der er indeholdt i konventionerne.²²

Undervisning i menneskerettigheder handler både om generelt at fremme respekten for menneskerettigheder og at sikre, at de myndigheder og myndighedspersoner, der i praksis skal forvalte områder af betydning for borgernes rettigheder, har tilstrækkeligt kendskab til menneskerettighederne.

Eksempelvis fremgår det i FN's Konvention om Økonomiske, Sociale og Kulturelle Rettigheder (ØSKR), at uddannelse generelt skal tage sigte på blandt andet at styrke respekten for menneskerettighederne og grundlæggende frihedsrettigheder.²³

I FN's handicapkonvention findes en bestemmelse om, at staterne skal fremme uddannelse af fagfolk og personale beskæftiget med personer med handicap i forhold til konventionens rettigheder.²⁴ Uddannelse er således et middel til, at eksempelvis kommende pædagoger har tilstrækkeligt kendskab

til menneskerettighederne og de rette kompetencer til at kunne anvende menneskerettighederne i praksis.

En lang række anbefalinger, resolutioner og generelle kommentarer fra internationale menneskerettighedsorganer understreger, at undervisning i menneskerettigheder er en forudsætning for at realisere menneskerettighederne.²⁵ Der er tillige indgået en række politiske aftaler i både FN og Europarådet om at styrke og fremme retten til undervisning i menneskerettigheder.²⁶

På FN's verdenskonference om menneskerettigheder i Wien i 1993 blev der sat særligt fokus på undervisning i menneskerettigheder.²⁷ Siden har FN og Europarådet introduceret diverse dokumenter og programmer, der specifikt sætter fokus på at styrke undervisning i menneskerettigheder på nationalt niveau. Disse er ikke i sig selv juridisk bindende forpligtelser, men er anbefalinger til staterne, der uddyber og fortolker, hvorledes undervisning i menneskerettigheder indgår i de retligt bindende konventioner. Mest centralt står FN's Verdensprogram om undervisning i menneskerettigheder, der blev vedtaget i 2005. Fælles for programmets tre faser og dertilhørende handlingsplaner er, at disse dels indeholder staternes politiske aftaler om, hvad der skal gøres for at indarbejde undervisning i menneskerettigheder i uddannelserne, og dels indeholder en nærmere pædagogisk og didaktisk afklaring af, hvordan undervisning i menneskerettigheder skal forstås.²⁸ Anden fase af verdensprogrammet om undervisning i menneskerettigheder anbefaler staterne at sikre gennemførelse af undervisning i menneskerettigheder for relevante professionelle grupper, som agerer på vegne af staten. Dette gælder offentligt ansatte som eksempelvis politi, socialrådgivere, socialpædagoger, pædagoger, lærere, sundhedsfagligt personale, ansatte i kriminalforsorgen, kommuner, styrelser, departementer

og ministerier samt ansatte ved militæret. Verdensprogrammet sættes således fokus på mellemlange og videregående uddannelser og efter- og videreuddannelse.²⁹

2.1.1 UNDERVISNING OM, GENNEM OG TIL MENNESKERETTIGHEDER

FN's generalforsamling vedtog i 2011 FN's Erklæring om uddannelse og undervisning i menneskerettigheder. Erklæringen er ikke juridisk bindende, men understreger, at staterne politisk vil forpligte sig til at gennemføre undervisning i menneskerettigheder og derved styrke konkrete færdigheder, viden og refleksioner over holdninger og værdier.³⁰ Undervisning i menneskerettigheder skal ifølge erklæringen søges opnået gradvist og fremadskridende via blandt andet lovgivningsmæssige og administrative tiltag.³¹

Undervisning i menneskerettigheder er ifølge FN's Erklæring defineret ved tre elementer: undervisning 'om', 'gennem' og 'til' menneskerettigheder.³² Det er således mere omfattende end alene undervisning, der giver viden om menneskerettigheder. Definitionen er bred og kan i denne sammenhæng i relation til pædagoguddannelsen forstås som, at undervisningen skal opbygge viden om konkrete rettigheder og de mekanismer og regler, der skal beskytte menneskerettighederne nationalt såvel som internationalt. Derudover bør undervisningen ske gennem menneskerettigheder. Det vil sige, at undervisningen bør gennemføres med metoder og læringspraksis, der respekterer både den lærende og underviseres rettigheder. Og endelig bør undervisningen give kompetencer til at respektere og anvende menneskerettighederne.

Undervisning til menneskerettigheder vedrører i den sammenhæng resultatet af undervisning om og gennem menneskerettigheder. Det vil sige en undervisning, der bør opbygge kompetencer, færdigheder og

UNDERVISNING I MENNESKERETTIGHEDER

FN's erklæring om uddannelse og undervisning i menneskerettigheder definerer undervisning i menneskerettigheder som:

- (a) "Undervisning om menneskerettigheder, hvilket indebærer viden om og forståelse for menneskeretlige normer og principper, for de værdier, de bygger på, og de mekanismer, der beskytter dem.
- (b) Undervisning gennem menneskerettigheder, hvilket indebærer undervisning og læring på måder, der respekterer såvel undervisere som elever/studerendes rettigheder.
- (c) Undervisning til menneskerettigheder, hvilket indebærer, at personer bliver i stand til at nyde og at udøve egne rettigheder og til at respektere og overholde andres rettigheder."
(egen oversættelse, red.)

refleksioner over holdninger og værdier, der tilsammen gør det muligt for den lærende at forholde sig aktivt (reflekterende) til spørgsmål, der vedrører menneskerettigheder og til at kunne gøre brug af egne rettigheder, sikre og efterleve sit myndighedsansvar og respektere andres rettigheder.³³

Undervisning i menneskerettigheder indbefatter, at alle tre elementer er styrende for planlægningen og gennemførelsen af undervisningen.³⁴ Endvidere skal undervisningen baseres på menneskeretlige principper om ligebehandling og ikke-diskrimination,³⁵ der er centrale principper i menneskeretten.

I erklæringen er der også formuleret tre læringsdimensioner, som bør anvendes til at udforme læringsmål for undervisning i menneskerettigheder. Disse er viden, færdigheder og holdninger/værdier.³⁶ I erklæringen

præciseres det ikke yderligere, hvilken forståelse af viden, færdigheder og værdier/holdninger der kan være resultatet af undervisning i menneskerettigheder. Det er der imidlertid en række rapporter og vejledninger, der har udfoldet.³⁷

Af erklæringen fremgår det, at stater bør sikre passende undervisning i menneskerettigheder for professionelle, som agerer på vegne af staten.³⁸ Erklæringen fremhæver ligeledes, at undervisning i menneskerettigheder er centralt på alle uddannelsesniveauer fra daginstitutioner til videregående uddannelse.³⁹ Undervisningen bør således omhandle både pædagogstuderendes egen uddannelse og deres arbejde i den pædagogiske praksis med eksempelvis dagtilbud og fritids- og skoleområdet. Ifølge erklæringen bør medlemsstaterne tage initiativ til at styrke undervisning i menneskerettigheder gennem blandt andet vedtagelse af lovgivning og administrative foranstaltninger. Evalueringen af disse tiltag bør ske i tæt samråd med relevante aktører fra blandt andet den private sektor, civilsamfundet og nationale menneskerettighedsinstitutioner.⁴⁰

2.2 EUROPARÅDET SÆTTER FOKUS PÅ CURRICULAUDVIKLING

Europarådets arbejde med at promovere menneskerettigheder og demokrati lægger ligeledes stor vægt på uddannelse som et centralt led i at sikre menneskers rettigheder og beskyttelse mod krænkelser. Europarådets medlemsstater har i 2010 vedtaget Europarådets Charter om uddannelse til demokratisk medborgerskab og undervisning i menneskerettigheder.⁴¹ Chartret er ikke juridisk bindende, men Europarådets Ministerkomité anbefaler, at medlemsstaterne implementerer tiltag på området baseret på Chartrets bestemmelser.⁴²

Chartret fremhæver didaktiske principper om undervisning i menneskerettigheder i tråd med FN's Erklæring.⁴³ Ifølge chartret bør Europarådets medlemsstater endvidere fremme undervisning i menneskerettigheder i curricula i professionsuddannelser. Staterne bør ifølge erklæringen støtte, evaluere og opdatere undervisning i menneskerettigheder i disse curricula for at sikre undervisningens relevans.⁴⁴ Stater bør med respekt for akademisk frihed fremme undervisning i menneskerettigheder i øvrige videregående uddannelser. Herunder på uddannelser, der sigter på beskæftigelse inden for undervisning og uddannelse.⁴⁵

2.3 ANBEFALINGER TIL DANMARK

FN's Menneskerettighedsråd bedømte i 2016 generelle menneskeretlige forhold i Danmark. Under processen blev det i forbindelse med emnet race og etnisk oprindelse anbefalet Danmark at bygge videre på eksisterende inklusionsstrategier ved blandt andet at gennemføre offentlige uddannelsesprogrammer med det formål at promovere forskellighed, tolerance samt fordømme racisme og fremmedfjendskab samt styrke indsatsen for at bekæmpe racisme og fremmedhad i skoler.⁴⁶

FN's Menneskerettighedskomité, der overvåger konventionen om borgerlige og politiske rettigheder, anbefalede senere samme år, at Danmark gør offentligt ansatte opmærksomme på konventionen. Det skal ske med henblik på, at konventionen kan blive påberåbt ved nationale domstole og få betydning for den forvaltningsmæssige praksis.⁴⁷

FN's Handicapkomité anbefalede i 2014 Danmark at gennemføre undervisningsprogrammer, der fordrer aktiv implementering af konventionen for offentligt ansatte, inklusive ansatte i stat, regioner og kommuner.⁴⁸ Komitéen anbefalede, at emnet vold mod personer med handicap, herunder underretning og efterforskning, bør indgå i nationale uddannelsesprogrammer for blandt andet sundhedspersonale og ansatte ved skolevæsenet.⁴⁹

FN's Børnekomité udtrykker i sine seneste anbefalinger til Danmark fra 2013 bekymring over, at børnekonventionen ikke specifikt fremgår af curricula for uddannelserne for professionelle, der arbejder med børn. Børnekomitéen gentager desuden sin anbefaling fra tidligere om, at der skal udarbejdes systematiske og vedvarende undervisningsprogrammer om menneskerettigheder, herunder børns rettigheder, for alle, der arbejder professionelt med børn. Anbefalingen inkluderer lokale myndigheder og faggrupper som lærere, pædagoger, psykologer, sundhedspersonale og socialrådgivere.⁵⁰

3 MENNESKERETTIGHEDER I UDDANNELSENS CURRICULUM

I dette kapitel kortlægges, hvordan menneskerettigheder og ligebehandling indgår i det officielle curriculum for pædagoguddannelsen i Danmark.

3.1 PÆDAGOGUDDANNELSENS RETSGRUNDLAG OG ORGANISERING

Uddannelsen til pædagog udbydes i Danmark som professionsbacheloruddannelse⁵¹ og er en mellemlang videregående uddannelse. Uddannelsen er landets største og havde i 2015 et optag på 5038 nye studerende.⁵² Det følgende beskriver rammerne for pædagoguddannelsen på tre niveauer: lov om professionsbacheloruddannelser generelt, bekendtgørelsen for pædagoguddannelsen samt lokale studieordninger for de enkelte uddannelsessteder.

På første niveau findes de overordnede rammer for professionsbacheloruddannelser.⁵³ Heraf fremgår det blandt andet, at det er et overordnet formål med professionsbacheloruddannelser at "udvikle interesse for og aktiv medvirken i et demokratisk samfund".⁵⁴

På andet niveau findes bekendtgørelser for de enkelte uddannelser, såkaldte uddannelsesbekendtgørelser. Pædagoguddannelsen blev i 2013 reformeret,⁵⁵ og den nye reform trådte i kraft den 1. juni 2014 med 'Bekendtgørelse om uddannelsen til professionsbachelor som pædagog'.⁵⁶ Heri beskrives pædagoguddannelsens struktur og indhold mere udførligt, herunder uddannelsens forskellige elementer og deres fordeling af ECTS-point (European Credit Transfer System). I en række bilag fremgår endvidere kompetencemål samt tilknyttede videns- og færdighedsmål for de forskellige områder af uddannelsen. Uddannelsesbekendtgørelsen udgør et fylde og væsentligt dokument for undersøgelsen af menneskerettigheders tilstedeværelse i curriculum.

På tredje niveau finder vi studieordningen. Studieordningen udarbejdes af den enkelte uddannelsesinstitution (professionshøjskole) og fastsætter de nærmere regler for uddannelsen. Studieordningen er opdelt i en fællesdel, som er udarbejdet i fællesskab af professionshøjskolerne, samt en institutionsdel, som er udarbejdet af den enkelte professionshøjskole.⁵⁷ For pædagoguddannelsens vedkommende fremgår udbud af moduler og modulbeskrivelser af den institutionelle del af studieordningen. Det gælder også læringsmål og anknytning til uddannelsesbekendtgørelsens kompetencemål. Fællesdelen af studieordningen indeholder oplysninger om krav til prøver i grundfaglighedsdelen og bachelorprojekt samt adgangskriterier for specialiseringsdelene. Det er de institutionelle studieordninger, som sammen med uddannelsesbekendtgørelsen udgør de mest fyldige og væsentlige dokumenter for forhåndenværende undersøgelse af curriculum.

PÆDAGOGUDDANNELSENS OFFICIELLE CURRICULUM

Figuren illustrerer de tre niveauer af pædagoguddannelsens officielle curriculum, der bliver behandlet i undersøgelsen.

Lov om erhvervsakademiuddannelser og professionsbacheloruddannelser

Loven fastsætter det overordnede **formål** og rammerne for professionsbacheloruddannelser og erhvervsakademiuddannelser.

I loven giver Folketinget uddannelses- og forskningsministeren lov til at fastsætte de nærmere regler for den enkelte uddannelsen i en bekendtgørelse.

Bekendtgørelse om uddannelsen til professionsbachelor som pædagog

Her er fastsat de nærmere regler for uddannelsen til pædagog.

Bekendtgørelsen indeholder en række **kompetencemål** med tilhørende **videns- og færdighedsmål**.

Alle færdiguddannede pædagoger skal have de kompetencer, som fremgår af bekendtgørelsens kompetencemål, herunder de tilhørende videns- og færdighedsmål.

Studieordning

I studieordningen fremgår den konkrete opbygning af pædagoguddannelsen på den enkelte professionshøjskole.

Alle **moduler** på uddannelsen er beskrevet her. Der står, hvad modulet handler om, og hvilke **læringsmål** der knytter sig til modulet.

Uddannelsesstedet bestemmer selv (foruden tre nationale moduler), hvilke moduler der skal udbydes.

Alle moduler skal samlet set give den studerende de kompetencer, som er formuleret i uddannelsesbekendtgørelsen.

Professionsbacheloruddannelsen til pædagog udbydes på seks forskellige professionshøjskoler i Danmark: University College Nordjylland (UCN), University College Syddanmark (UD SYD), VIA University College (VIA UC), University College Lillebælt (UCL), University College Sjælland (UCSJ) og University College Capital (UCC).

Pædagoguddannelsen er normeret til 210 ECTS-point, hvilket svarer til 37 års fuldtidsstudier, hvoraf 75 ECTS-point udgør praktik.⁵⁸ Uddannelsen består af en fællesdel (grundfagligheden) og en specialiseringsdel. Grundfaglighedsdelen består, foruden praktik, af grundfag, hvoraf to er tilrettelagt som nationale moduler ('Køn, seksualitet og mangfoldighed' samt 'Pædagogen som myndighedsperson'). På specialiseringsdelen er der mulighed for at vælge mellem tre specialiseringer: 'Dagtilbudspædagogik', 'Skole- og fritidspædagogik' samt 'Special- og socialpædagogik'. I specialiseringsdelen indgår foruden specialiseringsfag og praktik et tværprofessionelt⁵⁹ element samt bachelorprojekt.⁶⁰ Et enkelt modul på specialiseringsdelen er tilrettelagt som nationalt modul ('Professionsviden og forskning'). Alle moduler, også de nationale, er beskrevet i de institutionelle studieordninger og udgør 10-20 ECTS-point. Alle moduler skal kvalificere til et eller flere kompetencemål i uddannelsesbekendtgørelsen,⁶¹ men tilrettelægges, bortset fra de nationale moduler, af den enkelte uddannelsesinstitution, som formulerer modulernes indhold og læringsmål. Udover at vælge en specialiseringsdel vælger den studerende mellem syv valgfrie områder, som er beskrevet i uddannelsesbekendtgørelsen⁶² – også her tilrettelægges uddannelsesinstitutionen selv moduludbudet i overensstemmelse med de valgfrie områder. Uddannelsesinstitutionerne har således ret stor valgfrihed i moduludbud, så længe det sker i overensstemmelse med uddannelsesbekendtgørelsens kompetencemål.

OVERSIGT OVER PÆDAGOGUDDANNELSENS OPBYGNINGEN AF FAGOMRÅDER

GRUNDFAGLIGHEDSDEL 70 ECTS

Moduler består af grundfag og praktik
3 kompetencemål

SPECIALISERINGSDEL 140 ECTS

Moduler består af valgfrie specialiseringsfag, praktik,
et tværprofessionelt element og bachelorprojekt
7 kompetencemål

Dagtilbuds-
pædagogik

Skole- og
fritidspædagogik

Social-og
specialpædagogik

3.2 MENNESKERETTIGHEDER OG LIGEBEHANDLING I DET OFFICIELLE CURRICULUM

I dette afsnit undersøger vi, hvorvidt pædagoguddannelsens officielle curriculum sætter en ramme for, at underviserne skal inddrage menneskerettigheder, herunder ikke-diskrimination og ligebehandling, i deres undervisning. Vi tager udgangspunkt i loven, bekendtgørelsen og studieordningerne, som er beskrevet ovenfor. Indledningsvis gennemgås søgeord i relation til menneskerettigheder, hvorefter søgeord i relation til det menneskeretlige principper om ikke-diskrimination og ligebehandling gennemgås.

3.2.1 MENNESKERETTIGHEDER I CURRICULUM

I det følgende afsnit undersøger vi, hvordan menneskerettigheder er repræsenteret i loven, bekendtgørelsen og studieordningerne for pædagoguddannelsen.

Overordnet er ordet 'menneskeret' slet ikke nævnt i lov, bekendtgørelse og studieordningerne. Ordet 'rettighed' forekommer på lokalt niveau og 'konvention' på både nationalt og lokalt niveau, men ingen af ordene er stærkt repræsenteret i uddannelsens kompetencemål, modulbeskrivelser og videns- og færdighedsmål. I det følgende uddyber vi, hvordan undervisning i menneskerettighederne indgår direkte i curriculum, først på nationalt niveau i lov og bekendtgørelse og derefter på lokalt niveau i studieordningerne.

Lov og bekendtgørelse

På niveauet for lov og bekendtgørelse for pædagoguddannelsen er 'menneskeret' og 'rettighed' ikke nævnt nogen steder. 'Konvention' er nævnt i uddannelsesbekendtgørelsen. Bekendtgørelsen beskriver blandt andet uddannelsens kompetencemål med tilhørende videns- og

færdighedsmål. Der er ét vidensmål under ét kompetencemål på hver af de tre specialiseringsdele, som fastslår, at den studerende skal have viden om internationale konventioner. Der er i alt 24 kompetencemål, der dækker alle dele af pædagoguddannelsen. Den studerende går til prøve i 10 kompetencemål i løbet af sin uddannelse. Til hvert kompetencemål er der tilknyttet mellem 8 og 22 videns- og færdighedsmål, som skal berøres i løbet af uddannelsen. Det er således samlet tre vidensmål ud af flere hundrede vidensmål. De tre vidensmål minder om hinanden i indhold og lyder eksempelvis på dagtilbudsspecialiseringen, at "den studerende har viden om gældende retsgrundlag og relevante internationale konventioner".⁶³ Professionshøjskolerne er forpligtet på at udbyde moduler, som kvalificerer til alle bekendtgørelsens kompetencemål, herunder de tilknyttede videns- og færdighedsmål.

Ifølge uddannelsesbekendtgørelsen skal de pædagogstuderende således på deres specialiseringsdel stifte bekendtskab med internationale konventioner som en del af professionens retsgrundlag. Det fremgår dog ikke mere specifikt, hvilke konventioner der skal undervises i, og der er ikke krav til, i hvilken grad internationale konventioner inddrages i uddannelsen, blot at emnet berøres. Vidensmålet i specialiseringsdelene suppleres dog af et færdighedsmål, hvorefter de studerende skal kunne "agere professionelt inden for det gældende retsgrundlag".⁶⁴ Internationale konventioner nævnes ikke eksplicit i dette mål, men må antages at være omfattet, når man læser målene i sammenhæng. Ud fra denne læsning stilles der ifølge uddannelsesbekendtgørelsen således også krav til, at den studerende kan omsætte det gældende retsgrundlag, herunder internationale konventioner, i sin pædagogiske praksis.

- Bekendtgørelsen indeholder ét vidensmål under hver specialiseringsdel, der omhandler retsgrundlaget for professionen, herunder internationale konventioner.
- Menneskerettigheder og rettigheder indgår ikke andre steder i lov eller bekendtgørelse.

Lokale studieordninger

På niveauet med de lokale studieordninger indgår ordet 'menneskeret' heller ikke hos nogen af de syv professionshøjskoler, der udbyder pædagogprofessionen.

'Rettighed' nævnes en enkelt gang i én lokal studieordning, på VIA UC, i relation til et tværprofessionelt modul, som indgår i alle tre specialiseringer. Modulet beskriver, at de studerende skal kunne lede processer, der tager højde for "borgeres interesser, behov og rettigheder".⁶⁵ Udover dette mål forekommer referencer til rettigheder ikke i nogen af professionshøjskolernes lokale modulbeskrivelser og -læringsmål.

'Konvention' forekommer én gang på grundfaglighedsdelen i samtlige lokale studieordninger i forbindelse med det nationale modul 'Pædagogen som myndighedsperson', der er en del af pædagogens grundfaglighed. Her står der i indholdsbeskrivelsen for modulet, at viden om de "politiske, organisatoriske og lovgivningsmæssige rammer for myndighedsudøvelsen" står centralt, og at disse "baserer pædagogisk praksis på et medborgerskabs-perspektiv, konventioner og lovgivning".⁶⁶ Det må altså kunne forventes, at konventioner berøres i undervisningen, men de indgår ikke i konkrete læringsmål for modulet.

På UCC nævnes "kendskab til relevante konventioner" i et lokalt læringsmål for modulet 'Profession, velfærd og værdier', også under grundfaglighedsdelen.⁶⁷ UCC har således som den eneste professionshøjskole specifikt indskrevet kendskab til konventioner som en del af et læringsmål på grundfaglighedsdelen.

På specialiseringsdelene skal de studerende ifølge uddannelsesbekendtgørelsen, som beskrevet i afsnittet ovenfor, stifte bekendtskab med internationale konventioner.

På lokalt niveau indgår 'konventioner' på specialiseringsdelene på alle uddannelsessteder, enten i form af en gengivelse af uddannelsesbekendtgørelsens vidensmål i den lokale studieordning eller i form af lokalt formulerede modulindholdsbeskrivelser og -læringsmål.

Det varierer, i hvilken udstrækning de enkelte professionshøjskoler har fokus på konventioner i de lokale studieordninger på specialiseringsdelene.⁶⁸

På UCN, VIA UC og UCSJ er uddannelsesbekendtgørelsens vidensmål om kendskab til konventioner gengivet i den lokale studieordning for alle tre specialiseringer. På UCL er vidensmålet gengivet på to af de tre specialiseringer. UCSJ og UCC har valgt ikke at gengive bekendtgørelsens vidensmål i deres lokale studieordninger.

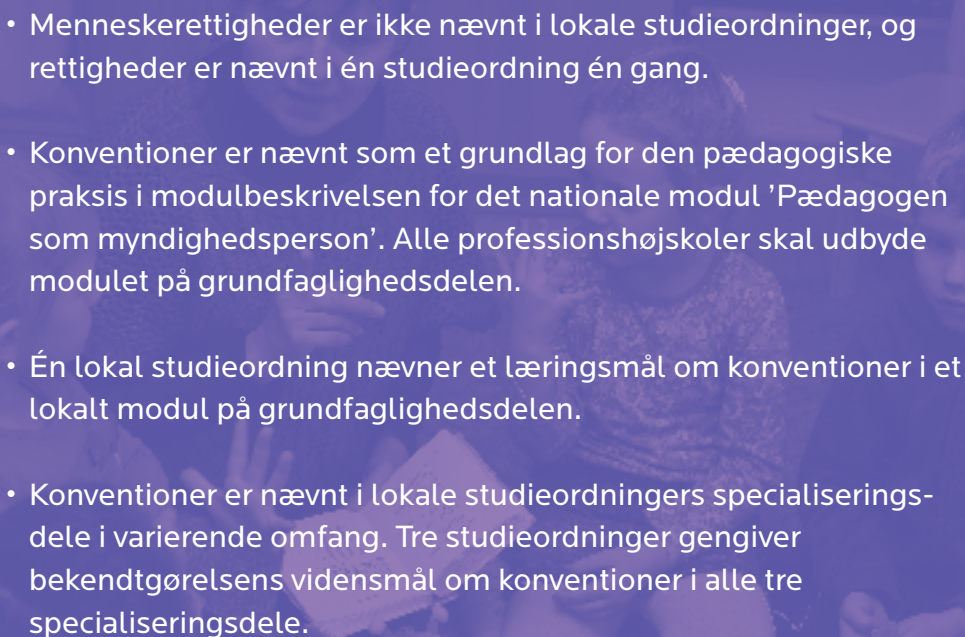
På UCN har man endvidere valgt at indskrive konventioner i et læringsmål for et modul på skole- og fritidspædagogisk specialisering og i indholdsbeskrivelsen til et modul på dagtilbudspædagogisk specialisering.

På VIA UC har man ikke skrevet konventioner ind i studieordningen udover de tre moduler, hvor bekendtgørelsens vidensmål for de tre specialiseringsdele er gengivet.

På UCSJ har man foruden gengivelsen af vidensmålene fra uddannelsesbekendtgørelsen valgt at have en kategori ved alle modulbeskrivelser, der hedder "Modulets internationale perspektiv", hvor konventioner nævnes. Konventioner er skrevet ind under denne kategori i et modul på dagtilbudsspecialisering og to moduler på social- og specialpædagogisk specialisering. Det står ikke under skole- og fritidspædagogisk specialisering.

På UCL har man gengivet bekendtgørelsens vidensmål i et modul på hhv. dagtilbudsspecialisering og social- og specialpædagogisk specialisering. Udover har man også valgt at skrive konventioner ind to gange i læringsmål for et modul på dagtilbudspædagogisk specialisering.

På UCC er bekendtgørelsens vidensmål ikke gengivet, men i det lokale modul 'Individ, fællesskab og samfund' har man på alle tre specialiseringsdele formuleret et læringsmål, hvorefter den studerende skal kunne demonstrere indsigt i internationale konventioner.

-
- Menneskerettigheder er ikke nævnt i lokale studieordninger, og rettigheder er nævnt i én studieordning én gang.
 - Konventioner er nævnt som et grundlag for den pædagogiske praksis i modulbeskrivelsen for det nationale modul 'Pædagogen som myndighedsperson'. Alle professionshøjskoler skal udbyde modulet på grundfaglighedsdelen.
 - Én lokal studieordning nævner et læringsmål om konventioner i et lokalt modul på grundfaglighedsdelen.
 - Konventioner er nævnt i lokale studieordningers specialiseringsdele i varierende omfang. Tre studieordninger gengiver bekendtgørelsens vidensmål om konventioner i alle tre specialiseringsdele.

På UCSYD er bekendtgørelsens vidensmål om konventioner ikke gengivet. Konventioner er imidlertid skrevet ind i et modul på dagtilbudsspecialiseringen i både indholdsbeskrivelsen og som et læringsmål, men ikke de to andre specialiseringer.

Gennemgangen viser, at konventioner i forskellig grad blandt professionshøjskolerne er skrevet ind i modulbeskrivelser, læringsmål eller gengivet fra bekendtgørelsens vidensmål. Der er således en forventning om, at studerende gennem deres studie får kendskab til internationale konventioner som en del af professionens retsgrundlag. Det fremgår dog som tidligere beskrevet ikke mere specifikt, hvilke konventioner der skal undervises i, og der er ikke krav til, i hvilken grad internationale konventioner inddrages i uddannelsen, blot at emnet berøres.

Menneskerettigheder som vidensmål eller færdighedsmål

I henhold til den internationale definition af undervisning i menneskerettigheder skal undervisningen ikke alene give de studerende viden om menneskerettigheder. Undervisning i menneskerettigheder indebærer ligeledes undervisning til og gennem menneskerettigheder (se kapitel 2). I forlængelse heraf bør undervisning i menneskerettigheder for de pædagogstuderende styrke ikke kun deres viden, men også give dem kompetencer til at anvende menneskerettighederne i praksis. Foruden at undersøge forekomsten af søgeordene i nationale kompetencemål og videns- og færdighedsmål samt lokale læringsmål er det derfor også interessant at se på, hvilke taksonomiske niveauer der skal undervises i menneskerettigheder i uddannelsens curricula.

I uddannelsesbekendtgørelsen nævnes 'konventioner' i vidensmål, der fokuserer på de studerendes viden om konventioner, men ikke færdigheder. Dog er der, som nævnt ovenfor, formuleret færdighedsmål i tilknytning til de pågældende vidensmål, hvorefter de studerende skal kunne "agere professionelt inden for det gældende retsgrundlag".⁶⁹ Her er der altså tale om, at de studerende skal kunne omsætte den gældende lovgivning, hvilket ud fra sammenhængen må antages at omfatte internationale konventioner i relation til deres pædagogiske praksis.

I de lokale læringsmål, hvor ordene 'rettighed' og 'konvention' indgår, er der i seks ud af ni læringsmål tale om vidensmål, der fokuserer på, at de studerende skal have "viden om", kunne "redegøre for" eller "demonstrere kendskab til"/"indsigt i" konventioner eller rettigheder. I de tre øvrige tilfælde lægges der vægt på de studerendes færdigheder, eksempelvis på UC SYD, hvor et lokalt læringsmål under dagtilbudsspecialiseringen lyder, at "den studerende kan reflektere over og omsætte gældende love og konventioner i forhold til pædagogisk praksis".⁷⁰

Overordnet er der således i det officielle curriculum et større fokus på vidensdimensionen end på færdighedsdimensionen i forhold til menneskerettigheder. Men færdighedsdimensionen er implicit til stede i alle tre specialiseringsdele, hvor det må formodes, at den studerendes færdighed til at agere professionelt indenfor gældende retsgrundlag også henviser til de menneskeretlige forpligtelser.

3.2.2 LIGEBEHANDLING I CURRICULUM

I det følgende afsnit undersøger vi, hvordan undervisning i ikke-diskrimination og ligebehandling er repræsenteret i lov, bekendtgørelse og studieordninger for pædagoguddannelsen.

Overordnet forekommer 'diskrimination' og 'ligebehandling' ikke i hverken lov, bekendtgørelse eller studieordninger. Derimod optræder relaterede ord som 'ligeværd', 'ligestilling' og 'lighed' flere gange. I det følgende gennemgås resultatet af søgningen nærmere, først på nationalt niveau i love og bekendtgørelser og derefter på lokalt niveau i studieordningerne.

Lov og bekendtgørelse

På lov- og bekendtgørelsesniveau er 'ikke-diskrimination' og 'ligebehandling' ikke nævnt nogen steder.

I uddannelsesbekendtgørelsen er der fokus på lighed og ligestilling i forbindelse med et kompetencemål på grundfaglighedsdelen, som omhandler understøttelse af børn, unge og voksnes udvikling. Her er der formuleret både et vidensmål og et færdighedsmål, som nævner hhv. "ligestilling" og "kønnenes lige muligheder".⁷¹ Der refereres også til mangfoldighed. Fokus er på ligestilling i forhold til køn, kønsidentitet, seksualitet og familieformer, hvilket også er afspejlet i det nationale modul

'Køn, seksualitet og mangfoldighed', som er behandlet nedenfor. Andre juridisk beskyttede diskriminationsgrunde, såsom etnisk oprindelse, religion, handicap, alder mv., indgår ikke eksplicit i denne sammenhæng, men kan muligvis være omfattet af mangfoldighedsbegrebet.

I uddannelsesbekendtgørelsen er der i specialiseringsdelene en enkelt henvisning til 'ligeværd' i et færdighedsmål for 2. praktikperiode på social- og specialpædagogisk specialisering samt en enkelt henvisning til 'lighed' i et færdighedsmål for området 'identitet og fællesskab' på skole- og fritidsspecialiseringen. Målet på social- og specialpædagogisk specialisering lyder, at "den studerende kan analysere og vurdere etik, magt og ligeværd i sin egen og andres tilgang til det enkelte menneske og fællesskaber".⁷² Målet skal ses i relation til det overordnede kompetencemål for praktikperioden, som vedrører den studerendes kompetencer i at kommunikere professionelt. Målet på skole- og fritidspædagogisk specialisering lyder, at "den studerende

kan anvende differentierede metoder med henblik på understøttelse af børn og unges sociale mobilitet og chancelighed".⁷³ Målet indgår som en del af et kompetencemål, som omhandler børn og unges læring, udvikling, inklusion, trivsel og perspektiver.

Ingen af søgeordene forekommer i forbindelse med dagtilbudsspecialiseringen. De nævnte steder, hvor søgeordene forekommer, er det med varierende fokus i forhold til de studerendes kompetencer i at understøtte børn, unge og voksnes udvikling og trivsel samt professionel kommunikation.

Lokale studieordninger

'Diskrimination' og 'ligebehandling' er ligeledes ikke nævnt nogen steder i de lokale studieordninger.

Ordet 'ligestilling' forekommer i relation til det nationale modul 'Køn, seksualitet og mangfoldighed', som udbydes på alle professionshøjskolerne. 'Ligestilling' nævnes i både indholdsbeskrivelsen og et læringsmål for modulet. Læringsmålet lyder: "Den studerende har viden om og færdigheder i at etablere udviklende, lærerige og dannende pædagogiske miljøer og professionelle omsorgsrelationer i pædagogisk praksis baseret på børn, unge og voksnes perspektiver, på ligestilling og mangfoldighed set i relation til deres familier og køn."⁷⁴ Læringsmålet er ret kringlet formuleret, men indeholder både en videns- og en færdighedsdimension i forhold til at basere pædagogisk praksis på ligestilling og mangfoldighed. Da modulet er nationalt, kan man altså forvente, at alle pædagogstuderende i forbindelse med dette modul opnår pædagogiske færdigheder i forhold til ligestilling mellem køn, seksualiteter og familier.

Ifølge uddannelsesbekendtgørelsen skal de studerende på skole- og fritidspædagogisk specialisering opnå færdigheder i at understøtte børn og unges sociale mobilitet og chancelighed. Det pågældende færdighedsmål, som er beskrevet ovenfor, er gengivet i moduler i studieordningerne på UCN, VIA UC, UCSJ og UCL.

På UCSJ er chancelighed endvidere skrevet ind i beskrivelsen og et læringsmål for det pågældende modul, som har nogenlunde samme indhold som uddannelsesbekendtgørelsens færdighedsmål.

På UCL er 'lighed' endvidere nævnt i indholdsbeskrivelsen for det modul, som kvalificerer til uddannelsesbekendtgørelsens mål, hvorefter modulet blandt andet beskæftiger sig med børn og unges "lighed og mobilitet".⁷⁵ Uddannelsesbekendtgørelsens færdighedsmål for 2. praktikperiode på social- og specialpædagogisk specialisering, som omhandler ligeværd i pædagogens kommunikation, er gengivet i tre lokale studieordninger på VIA UC, UCSYD og UCL. Det er ikke udspecificeret yderligere i studieordningerne, hvordan 2. praktikperiode på social- og specialpædagogisk specialisering skal kvalificere til uddannelsesbekendtgørelsens færdighedsmål.

UCN har som den eneste professionshøjskole valgt at sætte eksplicit fokus på (u)lighed i relation til etnicitet i det lokale valgmodul 'Kultur møde og interkulturalitet', hvor et af læringsmålene lyder, at den studerende skal kunne "reflektere over kultur og etnicitet som ulighedsskabende".⁷⁶ Foruden det nationale modul 'Køn, seksualitet og mangfoldighed' på grundfaglighedsdelen er der ikke eksplicit et gennemgående fokus på ikke-diskrimination og ligebehandling i udformningen af uddannelsen på lokalt niveau. Fokus ligger på de få forpligtelser, som uddannelsesbekendtgørelsen opstiller for de studerendes kompetencer i at understøtte 'chancelighed'

- Diskrimination og ligebehandling nævnes ikke i lokale studieordninger.
- Ligestilling i relation til køn og seksualitet er nævnt i indholdsbeskrivelse og læringsmål for det nationale modul 'Køn, seksualitet og mangfoldighed'. Alle professionshøjskoler skal udbyde modulet.
- Fire studieordninger gengiver færdighedsmål om chancelighed på skole- og fritidsspecialisering, og tre studieordninger gengiver færdighedsmål om ligeværd i kommunikationen på social- og specialpædagogisk specialisering.
- En enkelt professionshøjskole har valgt at sætte selvstændigt fokus på ulighed i relation til etnicitet på et lokalt valgmodul.

på skole- og fritidspædagogisk specialisering og i at analysere og vurdere ligeværd i den professionelle kommunikation på 2. praktikperiode i social- og specialpædagogisk specialisering.⁷⁷

3.2.3 MENNESKERETTIGHEDERNES INDIREKTE TILSTEDEVÆRELSE I DET OFFICIELLE CURRICULUM

Vi har i vores gennemgang af studieordningerne fundet mange ord og formuleringer, som indirekte kan lægge op til, at der undervises i menneskerettigheder. I de dokumenter, som regulerer pædagoguddannelsen, henvises således til ord og begreber såsom 'dannelse', 'demokrati', 'inklusion', 'mangfoldighed', 'medborgerskab', 'etik' og 'magt' med flere, som alle kan give anledning til inddragelse af menneskerettighederne i

undervisningen. Alle disse begreber kan give anledning til undervisning i menneskerettigheder, selvom det ikke er angivet direkte. Disse aspekter er ikke afspejlet i ovenstående gennemgang (jf. afsnit 1.4), men inddrages i efterfølgende analyse af curriculum i undervisningspraksis, i det omfang underviserne selv har fremhævet disse aspekter.

4 MENNESKERETTIGHEDER I PÆDAGOGUDDANNELSENS UNDERVISNINGSPRAKSIS

Følgende kapitel fremlægger eksempler på, hvordan undervisere fortolker curriculum, og på hvilke måder undervisning i menneskerettigheder kan udmønte sig i praksis på pædagoguddannelsen. Analysen bygger på gruppeinterviews med undervisere og gennemgang af udvalgte undervisningsplaner (jf. afsnit 1.4). De deltagende undervisere er blevet spurgt, hvordan de underviser i menneskerettigheder og ligebehandling, herunder didaktiske valg, samt hvordan deres motivation og kompetencer til at undervise i menneskerettigheder er opstået og opbygget.

Vi har i dataindsamlingen haft fokus på, hvordan undervisningsplaner og undervisere beskriver undervisning i menneskeretlige forpligtelser, der ligger i tråd med undersøgelsens forståelse af menneskerettigheder som juridisk vedtagne rettigheder samt gennemfører undervisning, der opbygger både videns- og færdighedsdimensioner i tråd med definitionen af undervisning om, gennem og til menneskerettigheder (se kapitel 2).

Analyserne er struktureret i fire temaer, der er fremkommet på tværs af interviewpersonernes beskrivelser. Det drejer sig om: rammer og betingelser for at undervise i menneskerettigheder, værdidiskussioner versus juridiske forpligtelser, indirekte undervisning i menneskerettigheder og endelig didaktiske overvejelser i relation til at inddrage menneskerettighederne i undervisningen.

4.1 RAMMER OG BETINGELSER FOR AT INDDRAGE MENNESKERETTIGHEDER I UNDERVISNINGEN

Dette afsnit behandler, hvordan de adspurgte undervisere oplever rammerne og betingelserne for at undervise i menneskerettigheder på pædagoguddannelsen. Den nye reform på pædagoguddannelsen trådte som tidligere nævnt i kraft i juni 2014. Interviews med underviserne er gennemført i løbet

af foråret og efteråret 2015, og implementeringen af den nye reform fylder naturligt en stor del for underviserne, hvilket også afspejles i de gennemførte interviews. Uddannelsen er stadig i en udviklingsproces, hvor flere moduler endnu ikke var færdigudviklet og afprøvet i 2015.

Stoftrængsel og personafhængigt emne

Underviserne påpeger i samtalerne, at uddannelsens opbygning i moduler har skabt andre betingelser for, hvordan underviserne planlægger de nye moduler, hvilket indhold der inddrages, og hvor meget stof det er muligt at nå i løbet af de seks til syv uger, som et modul typisk varer. En underviser fortæller:

” Vi har jo det her [modul] 'Køn, seksualitet og mangfoldighed', det dækker stort set alt i samfundet, og det har vi seks uger til. Så det er noget af en prioritetssag, hvad det er, vi dykker ned i.”

Det er et gennemgående tema i alle interviews, at underviserne oplever at skulle foretage hårde prioriteringer af, hvilket indhold de skal inddrage. Enkelte undervisere giver udtryk for, at menneskerettighederne sjældent er en integreret del af det stof, de ender med at præsentere for de studerende i moduler, hvor rettigheder og konventioner nævnes i det officielle curriculum, blandt andet 'Pædagogens som myndighedsperson'. Undervisningsplaner for netop det modul viser, at konventioner er afspejlet i enkelte konkrete undervisningsgange. Der er flere undervisere på faget, og i de fleste tilfælde varetages de juridiske introduktioner af enkelte undervisere, og der gives generelt udtryk for, at der ikke nødvendigvis følges op på emnet i de resterende undervisningsgange. Dermed er det ikke et emne, der

nødvendigvis altid bliver undervist i, og hvor der er fokus på progression og sammenhæng til de andre undervisningsgange.

Analysen af bekendtgørelser og studieordninger i forrige kapitel viser, at der i både bekendtgørelsen og flere lokale studieordninger står, at de studerende skal have indsigt i internationale konventioner. Flere af underviserne fremhæver imidlertid, at menneskerettigheder konkurrerer med mange andre stofområder. En underviser nævner, at "(...) det står blandt rigtig mange ting". Til trods for at menneskerettighederne konkurrerer om pladsen i undervisningen med mange andre centrale pædagogiske tematikker, så oplever de adspurgte undervisere generelt menneskerettighederne som væsentlige og fundamentale for professionen.

Underviserne giver udtryk for, at den positive holdning til menneskerettighederne som central for pædagogprofessionen ikke nødvendigvis afspejles generelt blandt pædagoguddannelsens undervisere. Hvorvidt menneskerettighederne inddrages, og hvordan der undervises i dem, er i høj grad afhængig af den enkelte undervisers interesse og faglighed.

” Meget af studieordningen står meget til fortolkning. Så kan det godt være, at i lidt af studieordningen, der gemmer sig lidt konventioner – og i bekendtgørelsen – men det kommer vældig meget an på, hvem der sidder på modulet.”

En gennemgang af eksempler på undervisningsplaner for myndighedsmodulet fra alle professionshøjskoler viser, at internationale konventioner er gengivet fra studieordningen, og således ikke umiddelbart forsvinder helt

trods forskellige holdninger til menneskerettigheder som stofområde blandt undervisere. Det generelle indtryk fra interviewene er imidlertid, at det i højere grad er vilkårligt, hvorvidt undervisning i menneskeretlige forpligtelser er forankret i modulets undervisning mere generelt. Det afhænger i høj grad af den enkelte undervisers måde at fortolke studieordningen på samt undervisernes personlige motivation for rettighedsperspektivet som en normativ ramme for at diskutere eksempelvis begrebet lighed. Det afhænger også af undervisernes holdninger til betydningen af internationale konventioner, både generelt og mere specifikt i relation til pædagogprofessionen.

Savner juridiske kompetencer

Det bliver pointeret af en underviser, at den nye bekendtgørelse har mere eksplicite læringsmål, der vedrører lovgivningsstof til sammenligning med den foregående. Enkelte undervisere fremhæver denne ændring som positiv for uddannelsen: "Det er noget nyt, at lovgivningen fylder på den måde, og min umiddelbare reaktion er, at det synes jeg, er dejligt." Mens andre fremhæver, at det juridiske område har vanskelige forhold i pædagoguddannelsen: "Det der juristeri har på en eller anden måde ikke en så høj stjerne her." Jura opleves hverken som et populært stofområde blandt studerende eller undervisere.

Flere giver udtryk for, at det er sparsomt med juridiske underviserkompetencer og nævner, at de juridiske og politologiske fagligheder ofte er svagt repræsenteret blandt undervisergruppen. Ved to ud af de fire interviews mener underviserne, at de juridiske kompetencer i overvejende grad mangler strukturelt i uddannelsen, hvilket kan være en udfordring for undervisning i menneskeretlige forpligtelser som et grundlag for en professionsetik. Gennemgangen af undervisningsplaner afspejler, at det ofte

er bestemte undervisere, der varetager de juridiske undervisningsgange. En af de pågældende undervisere påpeger ligeledes, at vedkommende er hentet ind fra et andet uddannelsessted for netop at undervise i juridisk stofområde. Hovedparten af de interviewede undervisere beskriver, hvordan menneskerettighederne hovedsageligt inddrages som et eksempel på et værdigrundlag, der kan diskuteres, og ikke som et sæt juridisk fastlagte regler og principper, som skal overholdes.

”Jamen det synes jeg, er et problem [at der ikke er juridisk fagsprog blandt pædagogstuderende]. (...) Enhver jurist, der overhører den her samtale, ville jo korse sig.”

Undviserne blev under interviewene spurgt om deres egne forudsætninger for at undervise i menneskerettigheder, og til hvor deres motivation til at inddrage menneskerettigheder stammer fra. Kun få af de undervisere, som deltog i interviewene, er selv blevet præsenteret for og undervist i menneskerettigheder via deres akademiske uddannelse, lærergrunduddannelse eller på efteruddannelsesforløb. Spørgsmålet ledte til flere refleksioner og kommentarer om manglende viden og kompetencer på stofområdet og en udtalt interesse og behov for at kunne deltage i efteruddannelseskurser.

Et eksempel på manglende opdatering af viden, som går igen i de fleste af interviewene, er, at undviserne i højere grad inddrager Salamancaerklæringen fra 1994 frem for FN's handicapkonvention fra 2006. Salamancaerklæringen er en ikke-bindende hensigtserklæring, der fokuserer på inklusion af børn i uddannelsessystemet uanset handicap eller særlige behov. Dokumentet har haft stor betydning for

udviklingen af inkluderende skoletilbud, og flere undervisere nævner, at den er fremtrædende i undervisningen på pædagoguddannelsen. FN's handicapkonvention er derimod en bindende konvention, som Danmark har tilsluttet sig. Konventionen fokuserer ligeledes på børn og voksne med særlige behov og er langt mere omfattende. Grundet dens juridisk bindende karakter har Handicapkonventionen stor betydning for personer med handicapsrettigheder. En underviser mener ikke blot, at det er undervisningsmaterialerne, der ikke er opdaterede, men at det "lige så meget er, fordi undviserne ikke er opdaterede".

Moduler under udvikling

Det bliver fremhævet under et interview, at den nye reform giver mulighed for at inddrage menneskerettighederne i højere grad end tidligere. Gennemførelsen af den nye bekendtgørelse er stadig på et tidligt stadie, hvor undviserne afprøver, evaluerer og videreudvikler indholdet af de enkelte moduler. Flere påpeger, at den igangværende udvikling kan være opportun i forhold til at inddrage og forankre menneskerettighederne i relevante moduler. Det bliver ligeledes fremhævet, at menneskerettighederne allerede har fået mere plads i den nye uddannelse, men at det endnu ikke er fuldt integreret. Vi kan ligeledes se i undervisningsplaner for modulet 'Pædagogen som myndighedsperson', at internationale konventioner er til stede i undervisningen, ligesom undvisere bekræfter, at de studerende præsenteres for området. I flere tilfælde kan det imidlertid komme til at blive enkeltstående undervisning, som der ikke følges op på, hverken i modulet eller videre i uddannelsen.

En af de udfordringer, der nævnes i forbindelse med den nye opbygning af uddannelsen, er, at undviserne ofte mangler viden om, hvilke tematikker kollegaerne inddrager. Interviewmaterialet peger på, at

menneskerettighederne ofte er et af de stofområder, der havner mellem to stole, hvor underviserne forventer, at emnet er inddraget i andre sammenhænge og måske endda behandlet mere dybdegående. Flere af de interviewede undervisere nævner menneskerettighederne overfladisk, men meget få inddrager menneskerettighederne systematisk eller behandler menneskerettighederne i et professionsperspektiv.

4.2 VÆRDIDISKUSSIONER VERSUS JURIDISKE FORPLIGTELSE

Dette afsnit omhandler undervisernes vægtning i undervisningen af personlige holdninger og værdidiskussioner overfor at introducere de studerende for den lovgivning og de regler, der vedrører det pædagogiske arbejde. Pædagoguddannelsen er en professionsuddannelse, hvor størstedelen af de uddannede pædagoger kommer til – ved siden af rollen som omsorgsperson – at udfylde en rolle som myndighedsudøver. Herigennem skal pædagogen blandt andet varetage et ansvar for, at børn og voksnes rettigheder efterleves og sikres.

Værdibaserede menneskerettighedsdiskussioner

Interviewene viser, at undervisning i menneskerettigheder i pædagoguddannelsen ofte bliver gennemført med fokus på kulturbegreber, idéhistorie og diskussioner af holdninger og værdier, som er perspektiver, mange undervisere er fagligt stærke i at varetage. Diskussioner om menneskerettigheder bliver i høj grad baseret på idéhistorie og personlige holdninger. Som en underviser udtrykker det, så underviser vedkommende "ud fra nogle grundlæggende menneskerettighedsværdier, men jeg tænker ikke i lovgivninger". Kun meget sjældent knyttes undervisningen an til menneskeretlige principper og forpligtelser i relation til de pædagogiske regler og rammer, som professionen skal arbejde under:

” Vi går vel ret meget op i, at der i hvert fald ikke er et bestemt svar på noget som helst. Det kan måske godt lede en lidt væk fra, at der faktisk er nogle ret konkrete svar på [balancen mellem og forståelsen af] nogle rettigheder.”

En udfordring, som flere adspurgte undervisere fremhæver, er, at de mangler viden om, hvilke forpligtelser der ligger i menneskerettighederne. De diskuteres i overvejende grad som et værdisæt i forhold til etik, dannelse, menneskesyn og demokrati. Flere af underviserne giver udtryk for, at rettighedsperspektivet i forhold til de konkrete forpligtelser, der ligger i pædagogprofessionen, kan styrkes i undervisningen, herunder i modulerne 'Pædagogen som myndighedsperson' og 'Køn seksualitet og mangfoldighed'.

Den tyske sociolog Axel Honneths anerkendelsesteori bliver nævnt gentagne gange som et teoretisk perspektiv, der anvendes i uddannelsen. Honneth arbejder med tre sfærer, hvoraf den juridiske sfære er én af de tre (udover den private sfære og den solidariske sfære). En underviser fremhæver, at netop den juridiske del af Honneths teori ofte ikke bliver udfoldet tilstrækkeligt, og at der ligger et større potentiale her for at udfolde eksempelvis de forpligtelser, der ligger i menneskerettighedskonventionerne:

” Vi er meget tilbøjelige til ofte at fokusere på sådan Honnethsk [anerkendelse], og to af de tre sfærer, hvor den juridiske del af den måske indeholder meget mere, end vi ofte tænker det.”

Inddragelse af juridiske forpligtelser i undervisningen

Det juridiske perspektiv påpeges generelt af underviserne som centralt for den pædagogiske profession. Det handler ifølge dem om vigtigheden i at kunne skelne mellem personlige holdninger og fastsatte regler og forpligtelser. Det er ligeledes centralt, at de studerende forstår, hvor regler og lovgivning, herunder menneskerettighederne, kommer fra, og hvad de som myndighedsudøvere er forpligtede på.

Til spørgsmålet om, hvilken lovgivning der undervises i, nævnes primært serviceloven, herunder barnets reform. Folkeskole- og dagtilbudsloven nævnes i relevante moduler. FN's børnekonvention og Salamanca-erklæringen bliver som sagt fremhævet som centrale internationale dokumenter, mens FN's handicapkonvention opleves som mere sekundær, selvom den også nævnes. Grundloven bliver ofte inddraget for at skabe kontekst. Det er i relation til handicap og magtanvendelse, at lovgivningsområdet, herunder også koblingen til menneskerettighederne, virker mest nærværende. De nationalt beskyttede menneskerettigheder inddrages imidlertid også i forhold til eksempelvis tavshedspligt og underretningspligt. En underviser siger:

”Jeg bruger det [menneskerettighederne] faktisk flere steder direkte på den måde, når vi snakker underretningspligt og tavshedspligt og nogle af de andre pligter, der er væsentlige for pædagoger som myndighedspersoner.”

To undervisere nævner, at de kigger på dansk ligestillingslovgivning, hvoraf én fremhæver, at det ikke sker systematisk. Men ligestillingslovgivningen er i interviewmaterialet i overvejende grad fraværende i undervisningen på pædagoguddannelsen. Det fremgår heller ikke tydeligt i gennemgangen af undervisningsplaner for modulet 'Køn, seksualitet og mangfoldighed', at lovgivning inden for ligestilling inddrages eksplicit. Vi kan se i én ud af seks undervisningsplaner fra modulet 'Køn, seksualitet og mangfoldighed', at de danske og internationale bestemmelser om ligestilling er et eksplicit tema. Derudover er der enkelte eksempler på, at der er valgt litteratur, hvor eksempelvis den danske forskelsbehandlingslov fremgår i litteraturen, men hvor det ikke er temaet for undervisningen. Ligesom der er én af de

interviewede undervisere, der beskriver, hvordan vedkommende kobler den danske ligestillingslovgivning med menneskerettighederne.

Flere af underviserne problematiserer imidlertid det manglende fokus på lovgivning i forbindelse med ikke-diskrimination og ligebehandling, herunder ligebehandlingslovgivningen. Det fremhæves blandt andet, at de studerende overvejende undervises på meget holdnings- og værdibaserede måder, eksempelvis i relation til kønsligestilling. Der synes at være et potentiale for at styrke undervisningen ved i højere grad at inddrage og styrke de studerendes viden om gældende lovgivning på området.

Som nævnt tidligere har underviserne ikke erfaring med, at det juridiske stofområde er noget, der vækker de studerendes interesse, hvilket de giver udtryk for, kan hænge sammen med, at deres egne juridiske underviserkompetencer – og herunder kendskab til eksempler fra praksis – ofte er fraværende.

4.3 INDIREKTE UNDERVISNING I MENNESKERETTIGHEDER

Det fremgår af interviewene, at underviserne opfatter undervisning i menneskerettigheder langt bredere end blot undervisning i menneskerettighedskonventioner og -systemer samt undervisning i de nationalt beskyttede menneskerettigheder, eksempelvis inddragelse af børns perspektiv. I det følgende gennemgår vi, hvordan de adspurgte undervisere forstår undervisning i menneskerettigheder mere bredt.

Menneskerettigheder som etik, kultur og værdier

Underviserne gengiver, at der i pædagoguddannelsen i overvejende grad undervises i humanistiske stofområder som kultur, etik, moral, menneskesyn og lignende emner, og at dette opleves som undervisning

i menneskerettigheder. En underviser fremhæver, at vedkommende ”er involveret i at undervise i nærheden af menneskerettigheder, hvis man kan sige det sådan (...)”. Disse pointer fremhæves i samtlige interviews, eksempelvis i følgende i citat:

”I sådan en pædagoguddannelse, der taler vi jo rigtig tit om menneskesyn. Altså, hvad er mennesket for en størrelse. Det har forskellige teoretikere forskellige bud på. Men sådan nogle [ord] som værdighed, selvbestemmelse, respekt, krænkelse, inklusion – det er nogle kernebegreber hos os. (...) Jeg vil mene, det er nogle af de centrale temaer, vi ser som menneskerettigheder i konkret praksis.”

De temaer, der nævnes, fremhæves som en grundlæggende del af pædagoguddannelsens faglighed. Det er temaer, der ifølge underviserne fylder meget for mange undervisere, og som indirekte kobler sig til menneskerettighederne. Undervisningen foregår imidlertid ofte, uden at der foretages direkte referencer til menneskerettighederne, fx at selvbestemmelse er en menneskeret, som derved er en rettighed, som pædagogen skal efterleve og sikre. De studerende bliver sjældent præsenteret for konkrete menneskerettigheder i et professionsperspektiv og opnår dermed ikke kompetencer til at kunne anvende menneskerettighederne til at kaste lys over svære pædagogiske udfordringer. Én underviser påpeger endda, at underviserne nok selv mener, at de inddrager menneskerettighederne meget i undervisningen, men nok reelt sjældent henviser til menneskerettighederne direkte:

” Men det er vel et eller andet, vi bilder os ind, at vi hele tiden refererer til alligevel uden decideret at henvise til den, men vi synes jo næsten, at vi underviser i det hele tiden.”

De krav om undervisning i 'konventioner', der er i bekendtgørelsen og i de seks studieordninger, kan tolkes på mange måder. Det er et gennemgående tema i interviewene, at menneskerettighederne er indirekte repræsenteret i undervisningen gennem humanistiske stofområder som etik, idéhistorie og dannelse, herunder børne- og menneskesyn. I det forrige afsnit blev det fremhævet, hvordan menneskerettighederne, når de inddrages, ofte bruges som eksempel på et værdisæt, der kan diskuteres. De anvendes ikke som retningslinjer for den pædagogiske praksis.

De etiske og værdimæssige diskussioner opleves som værende undervisning i menneskerettigheder, også selvom menneskerettighederne ikke bliver nævnt direkte i undervisningen, og derigennem er med til at sætte en normativ ramme for diskussionerne. Undervisere henviser eksempelvis til filosofen Kants idéhistoriske tanker om mennesket, til etik og begrebet autonomi som et eksempel på undervisning i menneskerettigheder. Menneskerettighederne er således nogle grundlæggende værdier, som der tales ud fra, uden at de, i de fleste sammenhænge, nævnes direkte. Og de bliver sjældent behandlet som juridiske rettigheder, der kan have relevans i den pædagogiske profession. Fx fordi de kan være med til at besvare svære pædagogiske dilemmaer, som eksempelvis hensynet til et uroligt barn overfor hensynet til en gruppe af børn på en institution.

Menneskerettigheder som demokrati, medborgerskab og globalisering

I det ovenstående er det beskrevet, hvordan menneskerettigheder opleves som et 'værdimæssigt baggrundstæppe' for flere humanistiske stofområder. For de samfundsfaglige stofområder ses det ligeledes, at menneskerettighederne opfattes som en uløselig del af undervisning i demokrati, globalisering og medborgerskab, dog uden at menneskerettighederne nødvendigvis behandles direkte. Som en underviser beskriver, så foregår snak om menneskerettigheder "nok mere ud fra sådan en demokratitankegang og medborgerskab".

Den måde, menneskerettighederne er til stede på i undervisningen om medborgerskab og demokratisk dannelse, bliver ofte på et generelt niveau og uden en direkte kobling. Det er i højere grad "demokratisk dannelse – altså mere generelt og refererende. Og vi når ikke altid direkte tilbage til menneskerettighederne", som en underviser udtaler.

Til spørgsmålet om, hvorvidt underviserne formulerer læringsmål, der omhandler menneskerettigheder, svarer en underviser, at "jeg tænker det ind, når jeg underviser omkring globalisering og velfærdsstat". Flere af de adspurgte undervisere nævner velfærdsstaten og globalisering som samfundsfaglige stofområder, der forbindes med det at undervise i menneskerettigheder. En anden underviser fremhæver, hvordan undervisning i globalisering blandt andet handler om, hvilke samfund vi skaber for fremtidige generationer, og i forlængelse heraf er menneskerettighederne en indirekte, men fundamental del.

Det er en tydelig tendens i interviewmaterialet, at undervisning i menneskerettigheder beskrives som en del af den samfundsvidenskabelige undervisning. Det er imidlertid langt fra altid, at der i disse sammenhænge foretages direkte referencer til menneskerettighederne i undervisningen.

4.4 DIDAKTISKE OVERVEJELSER

Det sidste tema, som udfoldes i dette kapitel, er undervisernes didaktiske overvejelser i forbindelse med inddragelsen af menneskerettigheder i undervisningen. Gennem kapitlet er der blevet præsenteret eksempler på indhold, der inddrages i undervisningen, og som direkte eller indirekte omhandler menneskerettigheder. Det følgende vil udfolde nærmere, på hvilke måder undervisning i menneskerettigheder gennemføres af de adspurgte undervisere.

Underviseroplæg, øvelser og børns rettigheder

Interviewene viser, hvordan undervisning i menneskerettigheder i overvejende grad organiseres gennem underviseroplæg, gæsteoplæg og mindre øvelser, hvor de studerende bliver bedt om at se på artikler eller kigge i internationale aftaler, særligt FN's Verdenserklæring og børnekonvention,

for at finde frem til udvalgte artikler. En underviser beskriver eksempelvis følgende:

” Sidste gang gjorde jeg bare dét, at jeg sagde: Værsgo, venner, her er et FN-system, her er nogle konventioner. Gå ud og se, hvad Danmark har ratificeret.”

En anden underviser anvender samme tilgang med at sætte de studerende til at finde artikler. Han tilføjer yderligere, at han ikke følger op på øvelsen i forhold til at faktatjekke det, de studerende finder frem til. Grunden er blandt andet, at han ikke selv oplever at være godt nok inde i konventionerne til at vide, om det, de studerende finder frem til, er korrekt forstået.

Det er tidligere fremhævet, hvordan den juridisk bindende handicap-konvention har en mindre fremtrædende rolle sammenlignet med Salamancaerklæringen, der er en politisk hensigtserklæring. En underviser fremhæver:

” Salamancaerklæringen er noget, der bare fylder helt vildt meget. (...) Det er bare noget på pædagoguddannelsen, [der] igen og igen hele tiden bliver refereret tilbage til og står i mange tekster. Den er central hele tiden.”

Kun få undervisere nævner, at de kobler konventioner til dansk lovgivning eller den pædagogiske profession. Én underviser fremhæver imidlertid, hvordan vedkommende ofte forsøger at give de studerende et overblik over retskilderne med grundloven, dansk lovgivning og internationale

konventioner. Derudover anvender vedkommende artiklerne til at få en snak om, hvad der er – og ikke er – implementeret i den danske lovgivning, og hvordan det kan tænkes ind i den pædagogiske praksis.

Den samme underviser fremhæver flere eksempler på, hvordan vedkommende meget aktivt inddrager både danske og internationale retskilder for at understrege pædagogiske stofområder, eksempelvis børns rettigheder, børn og unge med særlige behov og medindflydelse. Blandt de 13 undervisere, som har deltaget i interviews, er vedkommende den eneste, der så aktivt behandler menneskerettighederne i relation til den pædagogiske praksis med udgangspunkt i lovgivningen. I gennemgangen af en række undervisningsplaner er der også eksempler på, at studerende skal arbejde med de menneskeretlige forpligtelser i konkrete pædagogiske cases.

I samtalerne omkring de didaktiske overvejelser blev pædagogiske dilemmaer og cases flere gange fremhævet som populære tilgange til undervisningen. Områder som magtanvendelse og medbestemmelse er eksempler på temaer, hvor der anvendes cases, og en underviser forklarer, at vedkommende ofte anvender dilemmaer, der omhandler "mennesker med nedsat funktionsevne i forhold til medbestemmelse og omsorgspligt". Ingen af undviserne har eksempler på konkret anvendte cases eller dilemmaer, hvor de internationale menneskerettigheder direkte indgår.

Flere undervisere fremhæver eksempler på undervisning, der omhandler området underretning og tavshedspligt. Det vil – hvis det tager udgangspunkt i eksempelvis barnets eller den psykisk syges ret til beskyttelse og omsorg – kunne kvalificere som undervisning i de nationalt beskyttede menneskerettigheder.

Hvad inddrages sjældent?

FN's Verdenserklæring fremhæves som noget, der ofte inddrages i kraft af dens centrale historisk og politisk indflydelse, der har banet vejen for efterfølgende internationale og regionale aftaler. Den Europæiske Menneskerettighedskonventions betydning, herunder domstolens, inddrages mere sjældent. Blandt de interviewede undervisere er der ingen, der inddrager den, hvorimod der i gennemgangen af undervisningsplaner for myndighedsfaget er enkelte eksempler på, at den inddrages. Én underviser beskriver, hvordan vedkommende lægger særlig stor vægt på, at de studerende kender betydningen af Den Europæiske Menneskerettighedskonvention i sammenligning med FN's konventioner. Vedkommende sørger også for, at det er med som et spørgsmål i modulets afsluttende multiple choice-test.

Det overvejende valg af at inddrage FN's Verdenserklæring kan forstås i tråd med det beskrevne store fokus på idéhistoriske og etiske refleksioner og perspektiver. Det er således ikke den moderne menneskerets betydning for samfundet i dag, og herunder eksempelvis pædagogen som myndighedsperson, der fylder i undervisningen.

Et aspekt, der har vist sig at være stort set fraværende i undervisningsplanerne og i undervisernes beskrivelser, er den danske ligestillings- og ligebehandlingslovgivning. Én underviser nævner, at det ikke er formuleret i modulet, at ligestilling skal behandles fra en rettigheds- eller lovgivningsvinkel. Generelt opleves det, at ligestillingsbegrebet behandles i et kulturelt perspektiv og ikke med afsæt i retningslinjer og forpligtelser i dansk ligebehandlingslovgivning eller den internationale eller regionale menneskeret. En underviser siger:

” Altså det står jo godt nok som en del, men svagt formuleret i forhold til modulet [Køn, seksualitet og mangfoldighed], så skal vi bare ind omkring ligestilling. Altså det er ikke formuleret, at det er menneskerettighederne fx.”

Ønske om professionsrettet viden og materialer

Flere af underviserne nævner, at undervisning i menneskerettigheder opleves som vanskeligt at gøre praksisrelevant. Konventionerne og det menneskeretlige system beskrives som tungt stof. Underviserne giver udtryk for, at de mangler undervisningsredskaber, der kan omsætte menneskeretten til praksisnær undervisning. Flere af underviserne nævner materialer, de selv anvender, hvor de er usikre på, hvorvidt der reelt refereres til menneskerettighederne, eller om det blot er noget, de selv tænker, at de gør. Som én underviser, der inddrager barnets reform, siger: ”Det tror jeg måske, barnets reform gør – gør de ikke det?”

Størstedelen af de adspurgte undervisere både efterspørger og har interesse for efteruddannelse og undervisningsmaterialer, der tager udgangspunkt i et rettighedsperspektiv. Én underviser spørger eksempelvis ind til, hvorvidt der findes materialer fra Instituttet på området, og udtaler, at ”det kunne være rigtig, rigtig rart”. En anden underviser fremhæver, at vedkommende ser et potentiale for at udvikle ny viden på området omkring menneskerettigheder målrettet pædagogprofessionen.

5 SAMMENFATNING

Størstedelen af alle pædagoger varetager et myndighedsansvar, hvor de gennem deres omsorgsarbejde skal være med til at sikre og efterleve menneskerettighederne. Uddannelse i de menneskeretlige forpligtelser er blandt andet en forudsætning for, at myndighedspersoner indenfor det pædagogiske arbejde kan efterleve forpligtelserne i praksis.

Denne undersøgelse afdækker status for undervisning i menneskerettigheder, herunder ikke-diskrimination og ligebehandling i pædagoguddannelsen. Undersøgelsen gennemgår dels lov, bekendtgørelse og studieordninger for uddannelsen og internationale rammer for området og dels beskrivelser af undervisningspraksis og undervisningsplaner. Målet er at skabe ny viden, der kan danne grundlag for, at uddannelsesansvarlige i stat, kommuner og på professionshøjskolerne kan diskutere, hvorvidt den undervisning i menneskerettigheder, som curriculum lægger op til, og som gennemføres i praksis, er tilstrækkelig eller bør styrkes.

Undersøgelsen viser, at pædagoguddannelsens curriculum forpligter til at undervise i menneskerettigheder, men i langt mindre grad til undervisning i ikke-diskrimination og ligebehandlingsforpligtelser. I den gældende uddannelsesreform for pædagoguddannelsen er det blandt andet et styrket fokus på viden og færdigheder i relation til retsgrundlaget for det pædagogiske arbejde. Viden om konventioner er til stede i både uddannelsens grundfaglighedsdel og specialiseringsdel. Undersøgelsen peger også på, at dette styrkede fokus på pædagogens juridiske forpligtelser endnu ikke er systematisk forankret i undervisningen. De menneskeretlige værdier, principper og forpligtelser bliver imidlertid fremhævet af flere af de adspurgte undervisere som perspektiver, der kan være med til at styrke professionens faglighed.

Pædagoguddannelsens curriculum forpligter til undervisning i ligestilling og lighed, som kan omhandle ligebehandlingsforpligtelser. I curriculum sættes begrebet lighed i relation til social mobilitet, der ikke direkte relaterer sig til menneskeretlige principper om ikke-diskrimination og ligestilling. Begrebet ligestilling kobles til kønligestilling, kønsidentitet og seksuel orientering, ikke til andre beskyttede diskriminationsgrunde som etnicitet, religion og tro, alder og handicap. Dette fravær af ligebehandling på baggrund af andre grunde end kønligestilling, kønsidentitet og seksuel orientering afspejler sig i undervisningsplaner for modulet 'Køn, seksualitet og mangfoldighed', som er gennemgået, samt i de adspurgte underviseres beskrivelser af undervisning.

Det bliver fremhævet af flere af de adspurgte undervisere, at de føler sig fagligt kompetente til at varetage de værdimæssige og idéhistoriske diskussioner med de studerende, hvor menneskerettighedernes ofte inddrages som en del af det idéhistoriske værdigrundlag. De oplever

imidlertid ikke i samme grad at være fagligt stærke i forhold til at inddrage menneskerettighederne som juridiske forpligtelser og national lovgivning på eksempelvis ikke-diskriminationsområdet, eksempelvis i forbindelse med modulet 'Pædagogen som myndighedsperson'. Undervisere peger på, at de mangler viden og professionsrettet materialer til at varetage en mere systematisk behandling af de menneskeretlige forpligtelser og national lovgivning i relation til professionen.

Flere af de interviewede undervisere fremhæver, at menneskerettighederne kæmper om pladsen i undervisningen blandt mange andre temaer. Det er ofte personbåret, hvorvidt rettighedsperspektivet inddrages og behandles systematisk. Undersøgelsen peger på, at der muligvis mangler undervisere med juridiske kompetencer, der kan varetage undervisningen af de nationalt og internationalt beskyttede menneskerettigheder. Det understreges dog, at den nye reform giver gode muligheder for at inddrage menneskerettighederne i højere grad end med tidligere bekendtgørelser.

Når undervisning i menneskerettigheder gennemføres, varetages undervisningen hovedsageligt som undervisningsoplæg med mindre øvelser, hvor studerende kigger nærmere på artikler, særligt i FN's Verdenserklæring om Menneskerettigheder og FN's børnekonvention og mere sjældent FN's handicapkonvention. Der er ligeledes mange temaer og problemstillinger, der beskrives som en del af undervisningen i menneskerettighederne, både i relation til de humanistiske og samfunds-faglige fag- og stofområder. Ofte er der i de refererede eksempler dog ikke direkte referencer til menneskerettighederne i undervisningen, hvorfor det kan være uvist, hvorvidt de studerende opfanger koblingen til menneskerettighederne.

Vi ser i undersøgelsen en tendens til, at undervisning i menneskerettigheder i overvejende grad foregår gennem værdibårne diskussioner, hvor de juridiske forpligtelser, der ligger i menneskerettighederne, sjældent inddrages som et aspekt i diskussionerne. Det kan medføre, at kommende pædagoger mangler kompetencer til at varetage pædagogens myndighedsansvar i overensstemmelse med de danske menneskeretlige forpligtelser. Institut for Menneskerettigheder har blandt andet påpeget i sin årlige statusrapport, at der i Danmark er eksempler på problemer med tvang i psykiatrien, underretning i børnesager og generelt manglende respekt for retten til selvbestemmelse og inklusion i samfundslivet for personer med handicap.

6 ENGLISH SUMMARY

Pedagogical staff work with children, young people as well as disabled adults. Most pedagogical staff work on behalf of public authorities, and through their care work in regional, municipal and private institutions, they help to secure and to ensure compliance with human rights. The Danish Institute for Human Rights has examined the extent to which human rights, including non-discrimination and equal treatment, are part of the official curricula and teaching within pedagogics programmes.

Overall, our baseline study shows that the curricula for pedagogics programmes contain requirements for teaching human-rights-based obligations, but they stipulate only few requirements regarding non-discrimination and equal treatment. There is no systematic approach with regard to teaching human rights, or non-discrimination and equal treatment, in relation to the obligations of pedagogic practice.

Teachers who participated in the study indicate that teaching human rights, non-discrimination and equal treatment are important areas of pedagogic work. They also indicate that it is challenging to examine human-rights-based obligations in relation to specific pedagogic practice in the course of their teaching. The study showed that teachers need to improve their knowledge about the basic human-rights-based rules and principles that are relevant to pedagogics as a subject. Our study shows that, to some degree, teachers include the UN Convention on the Rights of the Child in their teaching. However, teachers generally had weak competences with regard to human rights and children, young people and adults with special needs.

In other cases, where human rights are taught, the interviewed teachers said they primarily taught human rights from a history-of-ideas perspective. Even more rarely, teachers actually qualify value-based discussions with the

human-rights-based obligations that exist within international conventions and within Danish regulations and frameworks. Human rights are usually presented in teaching as a philosophy and as a set of values that, as a future pedagogue, one can either discard or adopt.

In order to strengthen knowledge on human rights and the competences to secure and ensure compliance with them in pedagogic work, programmes should incorporate systematic teaching of human-rights-based obligations, including the principles of non-discrimination and equal treatment from a vocational perspective. Teachers' competences to conduct human-rights-based teaching should also be improved.

The study consists of a review of the international framework for human rights education, a review of the curriculum for pedagogic programmes and selected lesson plans, as well as group interviews with teachers from four out of the six professional bachelor education programmes in pedagogics in Denmark.

OBJECTIVES

The objectives of the baseline study are to provide new and up-to-date knowledge on human rights education in pedagogics programmes. This is done in order to identify the extent to which the programmes focus on developing the competences of future pedagogues to work in accordance with human-rights-based principles and obligations within pedagogic practice. The objectives of the study are therefore;

- to examine if and how human rights are incorporated into the curricular of the programmes, i.e. into Danish legislation, executive orders and curricula for pedagogics programmes.

- to examine if and how human rights are incorporated into teaching practices on the programmes, including how teachers interpret the official curriculum and incorporate human rights into their teaching.

DATA

The data basis of the study consists of document analysis and interviews. The first two sections of the study present a review of the international framework for human rights education and an analysis of the Danish framework for pedagogics programmes. The final section of the study consists of an analysis of selected lesson plans and group interviews with several teachers from Danish pedagogics programmes.

The choice of study method makes it possible to identify to what extent and how human rights and equal treatment are part of the curricula for pedagogics programmes and thereby part of training to become a pedagogue. It is also possible to provide descriptions of how teachers interpret curricula in their teaching practice.

RECOMMENDATIONS

The study presents four recommendations on how to strengthen the teaching of human rights from a vocational perspective in pedagogics programmes.

RECOMMENDATION NO.1: NON-DISCRIMINATION AND EQUAL TREATMENT IN THE CURRICULUM

The Institute recommends that the Ministry and the programme directors at university colleges:

- incorporate human-rights-based principles on non-discrimination and equal treatment into future executive orders on education and training and local curricula.

Background: The study showed that non-discrimination and equal treatment are only vaguely and unsystematically represented in the programme curricula at both national and local levels. The concepts of equality and equal opportunity are mentioned in the executive order and in local curricula. However, equal opportunity is only taught in relation to gender and sexuality, whereas ethnicity is set in relation to concepts of culture and integration. The concept of 'equality' is mentioned once in connection with social and special pedagogics. The qualitative study also showed that teaching in subjects such as non-discrimination and equal treatment is primarily based on history-of-ideas/sociological literature and the personal opinions of teachers and students. Teachers rarely include legal protection in order to qualify discussions. For example, the obligations within the areas of non-discrimination and equal treatment that are applicable in Denmark and in the pedagogic practice within municipal or private institutions.

RECOMMENDATION NO.2: HUMAN RIGHTS AS PART OF THE PROFESSION'S COMPETENCE ASSESSMENT TEST

The Institute recommends that programme directors at university colleges:

- ensure that teaching human-rights-based obligations is systematically incorporated into the programmes, including ensuring that knowledge and skills regarding human rights are a part of learning outcome tests.

Background: The study showed that the programme curricula include knowledge and competency goals in relation to the legal basis of pedagogic work, including international conventions. "Knowledge of conventions" is mentioned in the content description of the 'pedagogue as a representative of the public authorities' module, and international conventions are mentioned in the knowledge and skills goals in all three specialised areas. Therefore, the curricula for pedagogics programmes commit the programmes to teaching human rights to a certain extent. However, the study showed that the extent to which human rights are incorporated into teaching depends on the teacher's personal motivation and competences.

RECOMMENDATIONS NO.3 AND NO.4: TEACHING SKILLS AND MATERIALS

The Institute recommends that programme directors at university colleges:

- strengthen the competences of teachers with regard to teaching human rights, with particular focus on equal treatment and non-discrimination, as well as the role of the pedagogue as a representative of the public authorities.
- in cooperation with relevant stakeholders, develop knowledge and material specifically targeted at pedagogics students regarding human rights within pedagogic practice.

Background: The teachers interviewed indicated that there is a lack of knowledge and teaching material with regard to being able to address human-rights-based obligations in relation to the pedagogue profession. Several teachers also indicated that the profession could be strengthened if students were provided with a broader knowledge of regulations and frameworks. Human-rights-based values, principles and obligations were highlighted throughout as perspectives that would strengthen the academic basis of the profession. However, the teachers do not feel equipped to teach in the field of human rights. The teachers who took part in the study feel as if they lack the competency and materials to facilitate the inclusion of human rights in a manner that would provide future pedagogical staff with the competence to comply with these rights in practice as well as ensure the rights of children and adults. They also feel that they lack the teaching skills and materials necessary to deal with pedagogic dilemmas and value-based discussions from a human-rights-based perspective.

7 BILAG OG NOTER

BILAG

Bilag 1 – Uddrag af status 2015/2016 – udfordringer i den pædagogiske praksis

Bilag 2 – Søgeordenes forekomst i curriculum og uddybning af metode for analyse af curriculum

Bilag 3 – Uddybning af metode for interviews med undervisere og gennemgang af undervisningsplaner

Bilag kan downloades fra instituttets hjemmeside.

NOTER

- 1 Institut for menneskerettigheder, 2016, 'Menneskerettigheder i Danmark, Status 2015-2016', <http://menneskeret.dk/udgivelser/status-2015-16-menneskerettigheder-danmark-sammendrag>. Se endvidere 'Bilag 1 uddrag fra Status 2015-2015 – Udfordringer i den socialfaglige og pædagogiske praksis', som kan downloades fra instituttets hjemmeside, <http://menneskeret.dk/viden/udgivelser>.
- 2 Institut for Menneskerettigheder, 2016 'Overgreb mod børn – hvor langt rækker beskyttelsen?', s. 67-68
- 3 Institut for menneskerettigheder, 2016, 'Menneskerettigheder i Danmark, Status 2015-2016, delrapport Handicap', s. 11.
- 4 Bekendtgørelse om uddannelsen til professionsbachelor som pædagog nr. 211 af 06/03/2014.
- 5 L 17 – 2013-14, 'Forslag til Lov om ændring af lov om professionshøjskoler for videregående uddannelser og lov om Danmarks Evalueringsinstitut og om ophævelse af lov om uddannelsen til professionsbachelor som pædagog', almindelige bemærkninger pkt. 3.2.1, tilgængelig på: http://www.ft.dk/samling/20131/lovforslag/l17/html_som_fremsat.htm, besøgt 07.09.2016.

- 6 Se blandt andet Ministeriet for børn, undervisning og ligestilling, 2016, 'Master for en styrket pædagogisk læreplan', tilgængelig på: <https://www.uvm.dk/Dagtilbud/Viden-og-udvikling/Styrkede-paedagogiske-laereplaner>, besøgt 07.09.2016; Folkeskolens Formål, Bekendtgørelse af lov om folkeskolen nr. 747 af 20/06/2016 § 1-2; Social-, Børne- og Integrationsministeriet, 2012, 'Handicappolitisk handlingsplan 2013 – Et samfund for alle', tilgængelig på: <http://sim.dk/nyheder/nyhedsarkiv/2013/okt/handicappolitisk-handlingsplan-2013-et-samfund-for-alle.aspx>, besøgt 07.09.2016.
- 7 Børnekomitéen, 2011, 'Consideration of reports submitted by States parties under article 44 of the Convention Concluding observations: Denmark', pkt. 27-28
- 8 Social- og Indenrigsministeriet, 2013, 'Handicappolitisk handlingsplan 2013 – Et samfund for alle', tilgængelig på: <http://sim.dk/nyheder/nyhedsarkiv/2013/okt/handicappolitisk-handlingsplan-2013-et-samfund-for-alle.aspx>, besøgt 07.09.2016; Ministeriet for Børn, Ligestilling, Integration og Sociale Forhold, 2013-2014, 'Handicappolitisk handlingsplan – status 2014, Et samfund for alle', tilgængelig på: http://sim.dk/media/923609/handicappolitisk-handlingsplan-2013_status_2014.pdf, besøgt 07.09.2016.
- 9 Rambøll, 2012, 'Evaluering af pædagoguddannelsen', s. 50, tilgængelig på: <http://www.ft.dk/samling/20111/almDEL/fiv/bilag/205/1118758.pdf>, besøgt 07.09.2016.
- 10 Ibid., s. 45
- 11 Bengtsson, Tea Torbenfeldt, 2007, 'Pensumlitteratur på pædagoguddannelsen om identifikationen af socialt udsatte børn', tilgængelig på: <http://www.sfi.dk/publikationer/pensumlitteratur-paa-paedagoguddannelsen-om-identifikationen-af-socialt-udsatte-boern-11611/>, besøgt 07.09.2016.

- 12 Stisen, Mary, 2016, 'Jura for pædagoger' 2. udgave, Hans Reitzels Forlag. Der findes ligeledes andet relevant litteratur om de juridiske rammer for pædagogprofessionen, herunder de menneskeretlige forpligtelser, fx Jappe, Erik, 2013, 'Pædagogisk Lovsamling 2014', 13. udgave, Frydenlund og Lose, Michael, 2014, 'Retsregler og jura for pædagoger', Frydenlund.
- 13 Lov om instituttet for menneskerettigheder – Danmarks Nationale Menneskerettighedsinstitution, LOV nr. 553 af 18/06/2012 § 2, stk. 4, og Christoffersen, Jonas, 2014, 'Menneskeret – en demokratisk udfordring'. Hans Reitzels Forlag, s. 23.
- 14 Jf. kapitel 2.
- 15 Lov om ligestilling af kvinder og mænd (ligestillingsloven); Lov om lige løn til mænd og kvinder (ligelønsloven); Lov om ligebehandling af mænd og kvinder med hensyn til beskæftigelse m.v. (ligebehandlingsloven); Lov om ligebehandling af mænd og kvinder inden for de erhvervstilknyttede sikringsordninger; Lov om ret til orlov og dagpenge ved barsel (barselloven); Lov om forbud mod forskelsbehandling på arbejdsmarkedet m.v. (forskelsbehandlingsloven); Lov om etnisk ligebehandling.
- 16 Europarådet, 2014, 'Three country audit of the lower secondary citizenship and human rights education curriculum', s. 5, tilgængelig på: <http://pjp-eu.coe.int/documents/1417855/4703063/3countriesreport.pdf/2dd2f80d-36c0-4f70-b49d-a45432ef11bb>, besøgt 05.09.2016.
- 17 Lov om erhvervsakademiuddannelser og professionsuddannelser, LBK nr. 1147 af 23/10/2014, Bekendtgørelse om erhvervsakademiuddannelser og professionsuddannelser, BEK nr. 1047 af 30/06/2016, Bekendtgørelse om uddannelsen til professionsbachelor som pædagog, BEK nr. 211 af 06/03/2014.
- 18 Se mere herom i 'Bilag 2 om søgeordenes forekomst i curriculum og uddybning af metode for analyse af curriculum', som kan downloades fra instituttets hjemmeside, <http://menneskeret.dk/viden/udgivelser>.

- 19 Se mere herom i 'Bilag 3 om uddybning af metode for interviews og gennemgang af undervisningsplaner', som kan downloades fra instituttets hjemmeside, <http://menneskeret.dk/viden/udgivelser>.
- 20 Se mere herom i 'Bilag 3 om uddybning af metode for interviews og gennemgang af undervisningsplaner', som kan downloades fra instituttets hjemmeside, <http://menneskeret.dk/viden/udgivelser>.
- 21 Følgegruppens sammensætning fremgår af undersøgelsens kolofon.
- 22 Se eksempelvis FN's Konvention om Afskaffelse af Alle Former for Racediskrimination art. 7; FN's Konvention om Barnets Rettigheder art. 29 og FN's Konvention mod Tortur og anden Grusom, Umenneskelig eller Nedværdigende Behandling eller Straf art. 10.
- 23 FN's Konvention om Økonomiske, Sociale og Kulturelle Rettigheder artikel 13, stk. 1.
- 24 Handicapkonventionen artikel 4.
- 25 Se eksempelvis FN's Højkommissær for Menneskerettigheder, 'Human Rights Education and Training', tilgængelig på: <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Education/Training/Pages/HREducationTrainingIndex.aspx>, besøgt 05.09.2016, samt Europarådets Charter om Uddannelse til Demokratisk Medborgerskab og Undervisning i Menneskerettigheder.
- 26 Se eksempelvis FN's Højkommissær for Menneskerettigheder, 2014, 'The Right to Human Rights Education – A compilation of provisions of international and regional instruments dealing with human rights education', tilgængelig på: <http://ohchr.org/EN/Issues/Education/Training/Compilation/Pages/Listofcontents.aspx>, besøgt 05.09.2016.
- 27 Wiendeklarationen og handlingsprogrammet, 1993, pkt. 33.
- 28 FN's Verdensprogram om undervisning i menneskerettigheder, tilgængelig på: <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Education/Training/Pages/Programme.aspx>, besøgt 05.09.2016.

- 29 FN's Verdensprogram om undervisning i menneskerettigheder, Handlingsplan, Anden fase, 2012, pkt. 16 og 29.
- 30 FN's Erklæring om Uddannelse og Undervisning i Menneskerettigheder, 2011, art. 2.
- 31 Ibid., art. 7, stk. 2.
- 32 FN's Erklæring om Uddannelse og Undervisning i Menneskerettigheder, 2011, art. 2.
- 33 Se blandt andet Organization for Security and Co-operation in Europe, Office for Democratic Institutions and Human Rights, 2012, 'Guidelines on Human Rights Education for Secondary School Children'; Europarådet, 2012, 'Compass – Manual for Human Rights Education with Young People'.
- 34 FN's Erklæring om Uddannelse og Undervisning i Menneskerettigheder, 2011, art. 2.
- 35 Ibid., art. 4.
- 36 Ibid., art. 2.
- 37 Se Organization for Security and Co-operation in Europe, Office for Democratic Institutions and Human Rights, 2012, 'Guidelines on Human Rights Education for Secondary School Children'; Europarådet, 2012, 'Compass – Manual for Human Rights Education with Young People'.
- 38 FN's Erklæring om Uddannelse og Undervisning i Menneskerettigheder, 2011, art. 3 og 7.
- 39 Ibid., art. 3.
- 40 Ibid., art. 8 og 9.
- 41 Europarådets Charter om Uddannelse til Demokratisk Medborgerskab og Undervisning i Menneskerettigheder, 2010.
- 42 Europarådet, Recommendation CM/Rec (2010) 7 of the Committee of Ministers to member states on the Council of Europe Charter on Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education, vedtaget af Ministerrådet 11. maj 2010.

- 43 Europarådets Charter om Uddannelse til Demokratisk Medborgerskab og Undervisning i Menneskerettigheder, 2010, art. 5.
- 44 Ibid., art. 6.
- 45 Ibid., art. 7.
- 46 FN's Menneskerettighedsråd, 2016, A/HRC/WG.6/24/L.7, 'Draft report of the Working Group on the Universal Periodic Review – Denmark', anbefaling 56 (Canada) og 80 (Malaysia).
- 47 FN's Menneskerettighedskomité, 2016, 'Concluding observations on the sixth periodic report of Denmark, Draft prepared by the Committee', anbefaling 6.
- 48 FN's Komité om Rettigheder for Personer med Handicap, 2014, CRPD/C/DNK/CO/1, 'Concluding observations on the initial report of Denmark', anbefaling 13.
- 49 Ibid., anbefaling 41.
- 50 FN's Komité om Barnets Rettigheder, 2011, CRC/C/DNK/CO/4, 'Consideration of reports submitted by States parties under article 44 of the Convention, Concluding observations: Denmark', pkt. 27 og 28.
- 51 Der findes enkelte privatejede pædagoguddannelser. Privatejede pædagoguddannelser omfatter blandt andet Steinerpædagoguddannelsen i Charlottenlund, deltidspædagoguddannelsen i Tappernøje samt uddannelsen til bevægelsespædagog på Godtvedskolen. Disse uddannelser er ikke omfattet og reguleret af de bekendtgørelser, der vedrører professionsbacheloruddannelsen til pædagog, men er som institutioner godkendt af Undervisningsministeriet til SU og er under tilsyn fra Danmarks Evalueringsinstitut. Særligt for professionsbacheloruddannelsen i diakoni og socialpædagogik er, at den siden 2012 udbydes af Professionshøjskolen VIA UC i samarbejde med Diakonhøjskolen. Disse uddannelser undersøges ikke nærmere i undersøgelsen.

- 52 Uddannelses- og Forskningsministeriet, 2015, 'Optag 2015, Det endelige optag pr. 1. oktober 2015', tilgængelig på: <http://ufm.dk/uddannelse-og-institutioner/statistik-og-analyser/sogning-og-optag-pa-videregaende-uddannelser/notat-om-endelig-optagelsestal-2015-pr-1-oktober.pdf>, besøgt 05.09.2016.
- 53 Bekendtgørelse af lov om erhvervsakademiuddannelser og professionsuddannelser nr. 1147 af 23/10/2014; Bekendtgørelse om erhvervsakademiuddannelser og professionsuddannelser nr. 1047 af 30/06/2016.
- 54 Bekendtgørelse af lov om erhvervsakademiuddannelser og professionsuddannelse nr. 1147 af 23/10/2014, § 3 stk. 2.
- 55 Uddannelses- og forskningsministeriet, 2013, 'Stemmeaftale om reform af pædagoguddannelsen', tilgængelig på: <http://ufm.dk/lovstof/politiske-aftaler/stemmeaftale-om-reform-af-paedagoguddannelsen>, besøgt 07.09.2016.
- 56 Bekendtgørelse om uddannelse til professionsbachelor som pædagog nr. 211 af 06/03/2014.
- 57 Bekendtgørelse om erhvervsakademiuddannelser og professionsuddannelser nr. 1047 af 30/06/2016 § 16, stk. 1-2, og Bekendtgørelse om uddannelse til professionsbachelor som pædagog nr. 211 af 06/03/2014 § 20-21.
- 58 BEK nr. 211 § 2 og § 8.
- 59 Det vil sige undervisning, der inddrager andre professioner, fx lærere, socialrådgivere eller sygeplejersker.
- 60 Bekendtgørelse om uddannelse til professionsbachelor som pædagog nr. 211 af 06/03/2014 § 4.
- 61 Bekendtgørelse om uddannelse til professionsbachelor som pædagog nr. 211 af 06/03/2014 § 7, stk. 1 og stk. 2.
- 62 Bekendtgørelse om uddannelse til professionsbachelor som pædagog nr. 211 af 06/03/2014 bilag 7.

- 63 Bekendtgørelse om uddannelse til professionsbachelor som pædagog nr. 211 af 06/03/2014, bilag 2.
- 64 Bekendtgørelse om uddannelse til professionsbachelor som pædagog nr. 211 af 06/03/2014, bilag 2-4.
- 65 VIA UC, Studieordning VIA pædagoguddannelsen, 20. august 2015, s. 62, tilgængelig på: <http://www.via.dk/uddannelser/paedagogik-og-laering/paedagog/studieordninger>, besøgt 07.09.2016.
- 66 Ibid., s. 42.
- 67 UCC, Studieordning Pædagoguddannelsen 2014, justeret august 2015, s. 10, tilgængelig på: <https://ucc.dk/paedagoguddannelsen/om-uddannelsen/uddannelsens-opbygning/studieordning>, besøgt 07.09.2016.
- 68 For en oversigt over de konkrete søgningsresultater se 'Bilag 2 – Søgeordenes forekomst i curriculum og uddybning af metode for analyse af curriculum'.
- 69 Bekendtgørelse om uddannelse til professionsbachelor som pædagog nr. 211 af 06/03/2014, bilag 2-4.
- 70 UC SYD, Studieordning for pædagoguddannelsen ved UC Syddanmark 2014, rev. 11.02.2016, s. 32, tilgængelig på: <https://www.ucsyd.dk/uddannelser/paedagog/paedagog-i-esbjerg/om-uddannelsen/uddannelsens-officielle-dokumenter/>, besøgt 07.09.2016.
- 71 Bekendtgørelse om uddannelse til professionsbachelor som pædagog nr. 211 af 06/03/2014, bilag 1.
- 72 Ibid., bilag 4.
- 73 Ibid., bilag 3.
- 74 VIA UC, Studieordning VIA pædagoguddannelsen, 20. august 2015, s. 39, tilgængelig på: <http://www.via.dk/uddannelser/paedagogik-og-laering/paedagog/studieordninger>, besøgt 07.09.2016.

75 UCL, Studieordning 2014, redigeret 2016, Professionsbachelor som pædagog, s. 70, tilgængelig på: <https://ucl.dk/uddannelser/paedagoguddannelsen/love-tal-og-fakta/studieordning-paedagoguddannelsen/>, besøgt 07.09.2016.

76 UCN studieordning, s. 38.

77 UCL nævner i sin lokale studieordning som den eneste 'ligeværd' i forhold til studievejledningen. Der henvises her til de etiske principper for vejledning, som er udformet af Fællesrådet for foreninger for Uddannelses- og Erhvervsvejledere (FUE): respekt, ligeværdighed, uafhængighed, åbenhed og tillid.

Denne undersøgelse viser, at der er behov for at styrke undervisningen i menneskerettigheder i pædagoguddannelsen. Hovedparten af alle pædagoger varetager et myndighedsansvar, fordi de i deres omsorgsarbejde i kommunale og private institutioner skal være med til at sikre og efterleve menneskerettighederne.

Pædagogen skal blandt andet bidrage til at sikre lige muligheder, beskyttelse mod vold og overgreb og retten til medbestemmelse, leg, liv og udvikling for de mennesker, børn som voksne, de arbejder professionelt med. Pædagogen har desuden en vigtig dannelsesfunktion, som fordrer menneskeretlig viden og forståelse i sit professionelle virke.

I denne undersøgelse af undervisning i menneskerettigheder i pædagoguddannelsen ser Institut for Menneskerettigheder nærmere på, i hvilket omfang og på hvilke måder kommende pædagoger undervises i Danmarks nationale og internationale menneskeretlige forpligtelser, herunder i ikke-diskrimination og ligebehandling.

Vi har også kortlagt undervisning i menneskerettigheder på socialrådgiveruddannelsen (2016) samt på læreruddannelsen og i folkeskolen (2013).